

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Nummer : 56
NİSAN - MAYIS - HAZİRAN
1982
April - May - June

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512, on Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities:

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 56

NİSAN - MAYIS - HAZİRAN 1982

-
— Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun Kitap Yayınları	Nurettin HAZAR
— Ülkemizde Tarımsal Kooperatiflerin Dünü, Bugünü ve Yarını	Hikmet BİÇENTÜRK
— Ülkemizde Tarımsal Kooperatiflerin Dünü, Bugünü ve Geleceği	Kâzım SEÇER
— Tarım Kooperatiflerinin Dünü, Bugünü, Yarını	Akın ŞEHİRLİOĞLU
-

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Nurettin HAZAR

Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ

Yayın Komitesi
Bülent AKBAŞ - Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ - Aydın İMAMOĞLU
Nail TAN - İrfan Ünver NASRATTINOĞLU

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

ERGÜN Matbaası — ANKARA

Tel 19 57 06

CO-OPERATION

Number : 56

April - May - June 1982

- Books Published By the Turkish Cooperative Association ....

Nurettin HAZAR

- Agricultural Cooperatives in Turkey Yesterday, Today and Tomorrow ....

Hikmet BİÇENTÜRK

- Agricultural Cooperatives in Turkey Yesterday, Today, and Tomorrow

Kâzım SEÇER

- Agricultural Cooperatives in Turkey Yesterday, Today, and Tomorrow

Akın ŞEHİRLİOĞLU

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association
Correspondance Address :

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association
Responsible Editor

Nurettin HAZAR

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU'NUN KİTAP YAYINLARI

Nurettin HAZAR

Kooperatifçilik Tarihinin kaydettiğine göre, bu konuda ilk eser, 1659 yılında İngiltere'de yayımlanmıştır. Bu ülkede yerleşmiş olan Pieter Cornelius Plockhoy (1620 - 1700) adlı bu felemenkliye ait olan sözkonusu kitabın uzun bir adı vardır : «Herkes'in Kendi Malı Bulunan İşyerlerinde Hiçbir zorlama Olmaksızın Kendisine Uygun Gelen İş Dallarında Meşgul Olmasına İmkân Veren Refahlı Bir İnsan Topluluğunun bir İktisadi İdarede veya Cumhuriyette Bir araya Gelmek Suretiyle Milletlerin Yoksullarını Mutlu Kılmak yolunda Taslak» (1)

Türkiye'de ise Kooperatifçiliğe dair neşredilen ilk kitap, Ahmet Cevat'ın (Emre) (1887 - 1961) Rochdale Haksever Öncüleri Hareketinin başarı ve sonuçlarının incelendiği İngiltere gezisi dönüşünde kaleme aldığı 1912 tarihli «İktisatta İnkılap; İstihlâk Teavün Şirketleri» dir. (2) Şimdi aradan tam 70 yıl geçmiş bulunuyor.

Adı geçen eserden sonra Cumhuriyete ve hatta Cumhuriyetin onuncu yılını kutladığımız 1933'e kadar çıkan kitapların miktarı, iki elin parmakları ile sayılacak kadar az olmuştur. (3) Bu yıllardan sonra yurdumuzdaki kooperatifçilik yayınlarında hafif bir kıpırdama olmuştur. Nihayet son yılların nisbeten bol eserli dönemine gelinmiştir.

Türk Kooperatifçilik Kurumunun ilk kitap yayın tarihi 1934 dır. Yazarı belirtilmeyen bu kitabın adı «Yapı Kooperatifçileridir. Aradan geçen 48 yıl içinde Kurum yayınlarının sayısı 55 i bulmuştur. Bunlardan 2 si teksir, 10'u broşürdür. En çok kitap yayını 1966, 1969, ve 1981 yıllarında yapılmıştır. Bu yıllarda 4 er adet eser bastırılmıştır.

Eserlerin 25'i Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından (anonim) hazırlanmış olup, kitapların üzerinde herhangi bir yazar adı bulunmamaktadır. Geriye kalan eserlerin 10'u telif 16 sı tercümedir.

Harun PASTANOĞLU 5 tercüme ile başta gelmektedir.

Tercüme edilen kitaplar arasında şunlar vardır : Büyük Fransız kooperatifçisi **Charles Gide**'in «Tarım Kooperatifleri Sosyetesii» (Çeviren Alaattin Cemil TOPÇUBAŞI) (1936) ve «Kooperatif ve İ'kokul» (Çeviren Süleyman GÖKEER) (1976) eserleri ile **Henry Faucherre**'in «Kooperatif»i (Çeviren : Selâhattin SÖZERİ) (1951) ve **Gaston Defosse**'un «Yoğaltım Kooperatifçiliği - Kuram ve Teknik»i (Çeviren : Âkil Koyuncu) (1949).

Mustafa Cuma 4 kitapla telif eserler yazarların başında gelmektedir.

Kurumumuz; 1982 yılında bastırılması kesinleşen 6 kitap daha neşrederek, Millî Kültürümüze armağan tetiği eserlerin sayısını 61'e yükseltmeği planlamıştır. Bu eserler şunlardır : 21 - 23 Aralık 1981 tarihleri arasında gerçekleştirilen X Kooperatifçilik Kongresini yabancı'ara tanıttacak olan İngilizce «The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Developments», eski Başkanlarımızdan büyük dava adamı Nusret N. UZGÖREN'in «Türk Kooperatifçilik Kurumu», Üyelerimizden Maliye Bakanlığı Daire Başkanı Şaban ERKİET'in «Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları», Doç. Dr. Cemil KIVANÇ'ın «Türkiye Ekonomisinde Tarım Amaçlı Kooperatif İşletmeleri» ve geçen yıl Türkçe ve İngilizce'lerini çıkardığımız Kurum Broşürlerinin Fransızca ve Almancaları.

Böylece bu yıl Türk Kooperatifçilik Kurumu tarihinde en aşağı 6 eserle geçen yılların rekorunu kırmış olacağız.

Kooperatifçi selâmlarımızla ..

-
- (1) Dr. Helmut Faust, «Geschichte der Genossenschaftsbewegung», sf. 4», Fritz Knapp Verlag, Frankfurt am Main - 1977.
  - (2) N. Hazar, «Kooperatifçilik Tarihi», sf. 241 - 242, Ankara 1970.
  - (3) Dr. Henry Faucherre (Çeviren : Selâhattin SÖZERİ), «Kooperatif» sf. 27 - 28, T. Kooperatifçilik Kurumu yayınları 4, Sebat Matbaası, 1951 - Ankara.

BOOKS PUBLISHED BY THE TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION

By : Nurettin HAZAR

According to the history of the cooperative movement, the first book on this subject has been published in 1659 in England. This book has been written by a Dutchman named Pieter Cornelius Ploekhoy (1620 - 1703) and has a very long title : «Draft on Making Happy the Poor Citizens of Nations by bringing a prosperous Human Society under an Economic Administration or Republic where everyone will get engaged without forcing in work branches that suit the individual and at worksited which are owned by each individual.» (1)

In Turkey, the first book published on cooperative movement is titled «Reform in Economy; Consumers Cooperative Companies» dated 1912 which has been written by Ahmet Cevat (EMRE) (1887 - 1961) upon his return from a visit to England where he has studied the successful results of the Rochdale leaders. (2) Since then 70 years have passed.

After the above mentioned book, the number of books published until the Proclamation of Republic and even until 1933 when the 10th anniversary of the Republic has been celebrated, have been very few. (3) After these years there was sort of a movement in the cooperative publications in Turkey. At last there came the period of comparatively abundant works in this field.

The first book of the Turkish Cooperative Association has been published in 1934. This book has been entitled «Housing Cooperatives», the author of which has not been indicated. During the 48 years passed, the number of publications of the Association has reached 55. Two of these have been reproductions and 10 of them have been brochures. Most of the books have been published between 1966, 1969, 1971 and 1981. During these years four 4 books have been printed.

Of those books 25 have been prepared by the Turkish Cooperative Association anonymously and no names of a single author has been indicated on the books. Of the remaining book 10 of them are original books and 16 of them are translations.

Harun PASTANOGLU leads the list with five 5 translations.

Among the translations are the following : «Agricultural Cooperative Society» by Charles Gide, the well known French Cooperative Worker (Translated by Alaaddin Cemil TOPCUBASI) (1936) and «Cooperative and Elementary School» (Translated by Suleyman GOKKER) (1976); «Cooperative» written by Henry Fausherre (Translated by Selahattin SOZERI) (1951); The book written by Gaston Defosse, translated by Adil KOYUNCU with the title of «Consumer Cooperatives - Teori ve Teknik» (1949).

Mustafa CURA leads the list of the authors who have written original books in this field.

This Association will increase the number of books included in our national culture to 61 by publishing 6 more books in 1982. These books are : «The Cooperative Movement in Turkey and Its Expected Developments» which will be in English to give information to foreigners on the Xth Cooperative Congress held between December 21 - 23, 1981; «Turkish Cooperative Association» written by Nusret N. Uzgoren, a former president of the Association and also a staunch defender of the cause; «Taxation of Cooperatives and Their Tax Problems» written by Saban ERKILET, a Deputy Director General of Incomes of the Ministry of Finance who is also a member of the Association; «Cooperative Managements with Agricultura Purposes in The Economy of Turkey» written by Doc. Dr. Cemil KIVANC; and the French and German versions of booklets of the Association which have been published in Turkish and English last year.

Thus, this year with 6 books we will break the record of all the past years in the history of the Turkish Cooperation Association.

With our cooperativ regards.

-
- (1) Dr. Helmut Faust, «Geschichte der Genossenschaftsbewegung», Page 45, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt am Main - 1977.
  - (2) N. Hazar, «History of Coöperative Movement» (Kooperatifcilik Tarihi), Page 241 - 242, Ankara, 1970.
  - (3) Dr. Henry Faucherre (Translated by Selahattin SOZERI) «Kooperatif» Page 27-28. Publication of Turkish Cooperative Association 4, Sebati Matbaasi, Ankara.

**ÜLKEMİZDE TARIMSAL KOOPERATİFLERİN
DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ**

□ **Hikmet BİÇENTÜRK** □

«Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri,
zekâ ve maharetleri birleştirmektir.»

K. ATATÜRK

«Devlet, kooperatifçiliği geliştirecek tedbirleri alır.»

Anayasa Madde — 51

Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanda yaşayan ve geçimini toprağa bağlı toplum kesiminin üretim gücünü ve gelirini artırmak ve yaşama düzeyini yükseltmek için tarımsal amaçlı kooperatifler, kalkınmanın temel araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Yurt kalkınmasında bu araçtan bugüne kadar ne ölçüde yararlanılmıştır; bugün ne ölçüde yararlanılmaktadır; darboğazlar nelerdir; gelecekte daha iyi yararlanmak için alınması öngörülen tedbirler nelerdir; bu tebliğimizde kısaca bu noktalar tartışılacaktır.

GİRİŞ:

Kooperatif kelimesi La'in menşeli bir kelimedir. Co-ile, opere rare çalışmak, cooperare birlikte çalışmak demektir.

Kısaca iş ve güç birliği anlamına gelen kooperatificilik bir İngiliz icadı değildir; Yabancı menşeli bir fikir ak mı da değildir.

İngiltere'de olsun, Dünyanın diğer ülkelerinde olsun tarihin çok eski devirlerinden beri insanlar belirli ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere maddi ve manevi güçlerini birleştirmek mümkündür. Türk örf ve adetlerinin en iyi muhafaza ve devam ettirildiği köylerimizde, hasat zamanı köylülerin toplu halde ve sırasıyla birbirlerinin ekimlerini biç'ikleri, köyün bütün hayvanlarının beslenme ve bakımı için müştereken bir çoban tuttukları, peynir yapmak veya yağ çıkarmak için yeterli sütü toplamak üzere hergün ürünlerini bir komşuda topladıkları, köyde okul, cami, yol gibi müş'erek fayda sağlayan hizmetleri birlikte çalışarak yaptıkları hepimizce bilinmektedir. Bütün bu misaller Türkiye'de kooperatificiliğin çok eski bir geçmişe sahip olduğunu doğrulamaktadır. **Ancak kooperatif** kelimesi ilk defa İngiltere'de kullanılmış ve ilkeleri ilk defa orada yazılı hale getirildiği için biz de kooperatificilik tarihini İngiltere'den başlatıyoruz.

TARİHÇE:

Bilindiği gibi İngiltere'de 1844 yılında 28 dokuma işçisinin, üyelerine ucuz ve kaliteli tüke'im malı temini için kurdukları bir teşkilât, kısa zamanda başarıya ulaşmış ve bundan sonra kurulacak bu nevi teşkilâtlara örnek teşkil etmiştir. Bu teşkilâtın başarısı, takip ettikleri bazı ilkelere maaledeir ki bunlar kısaca; teşkilâta serbes'çe üye olmak veya üyelikten ayrılmak, teşkilâtın yönetiminde, sermayesine bakılmaksızın her üyenin bir oy sahibi olması, sermayeye yıl sonunda sadece küçük bir faiz verilmesi, kazancın üyeler arasında teşkilâ'larıyla yaptıkları alışveriş oranında dağıtılması, siyasi ve dini tarafsızlık, peşin alışveriş, kooperatificilik eğitiminin sağ'anması gibi ilkelerdir. (Daha sonra 5 ve 6. ilkelere kaldırılıp yerine işbirliği ilkesi getirilmiştir.)

Bu ilke'lerden anlaşılacağı gibi kooperatifler öncelikle bir kâr müessesesi değil bir tasarruf ve hizmet müessesesidir.

Tüketim konusunda İngiltere'de başlayan bu hareket kısa zamanda ve değişik konularda Avrupa'ya, Asya'ya ve diğer kıtalara sür'atle yayıldı. Hareketin 1863 yılında değerli devlet adamımız Mithat Paşa ile yurdumuzda da başlatıldığını görmekteyiz. Ülkemizdeki kooperatif hareketi tarım kesiminde ve kredileme konusunda başlatılmıştır. Mithat Paşa Tuna valisi iken bölge çiftçilerinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ilin Piret kasabasında «Memleket Sandıkları» adı ile ülkemizde ilk köklü kooperatif teşkilâtını kurmuştur.

Bu teşkilâtın finansmanı için köylüler kendi mülkleri olan arazileri işlettikten sonra artan zamanlarda boş olan Devlet arazisinin muayyen miktarını imece usulü ile ekecekler, mahsulü İhtiyar Heyetleri idaresi vasıtasıyla satarak bedelini ilçenin sandıklarına sermaye olarak vereceklerdi. Bu sandıklar bilahare 1867 yılında yayınlanan bir nizamname ile Osmanlı Devletinin diğer illerine de uygulanmıştır. Sandıklar kaza halkı tarafından seçilen ve «Sandık Eminleri» adı verilen 4 kişilik bir heyet tarafından idare edilirdi. Zamanla imece usulü ile çalışmamış, köylüler bunu angarya telakki etmişler; bu sebeple bu usul kaldırılarak bir çift öküzü olan çiftçiden 15 kg. buğday alınmağa başlanmıştır.

Sandıkların köylülere ikraz yapabilmesi için sermayenin en az 200 altını bulması lâzımdı.

Sandıklar çiftçilere şahsi kefalet veya rehinli kredi esasına göre kredi verirdi. Vade en az 3 ay, en çok 1 sene idi. Alınan kediye ayda % 1 faiz uygulanıyordu. Bir şahsa verilen kredi azami 20 altın kadardı.

Bir zaman sonra artan kredi ihtiyacını karşılamak üzere yeni tedbirlere başvurulmuş ve 1883 yılından başlamak üzere aşar vergisine % 1 ilâve yapılmıştır. Bu % 1 lik paya «menafi hissesi» denildiğinden bu sandıklardan «Menafi Sandıkları» denilmiştir.

Tarım sahasında kredi ihtiyacının mütemadiyen artması, yeni bir kredi teşkilâtının kurulması gerektirmiştir. Bu sebeple menafi sandıkları lağvolarak 1888 de Ziraat Bankası kurulmuş ve sandıkların sermayesi bu bankaya aktarılmıştır ki bu para 2 milyon altın lira idi.

Bu tarihten sonra ikinci Meşrutiyet'e kadar Türkiye'de kooperatifle ilgili herhangi bir harekete rastlanmamaktadır. Nihayet İzmir'de incir ihracatçıların kurduğu «Figs Parkers» adlı Tröst'

ten çok zarar gören incir üreticisini bu durumdan kurtarmak ve onun tüccar ve tefeciye karşı mali yönden bağımsızlığını sağlamak için 1914 yılında «Milli Aydın Bankası» adıyla bir kredi müessesesi kurulmuş, bu banka da 1. Dünya Harbi esnasında incir üreticisine yardım gayesi ile «Kooperatif Aydın İncir Müstahsil-leri Anonim Şirketi» adı ile Türkiye'nin ilk Tarım Satış Kooperatifi kuruldu. Fakat bu kooperatifde harpler dolayısıyla faaliyetine 5 yıl kadar ara vermiş, 1925 yılında tekrar faaliyete geçmiştir.

Gerçek anlamda kooperatifçilik Cumhuriyetten sonra başlamıştır. 1924 yılında Cumhuriyetin ilânından bir yıl sonra «1948 sayılı İtibari Zirai Birlikleri Kanunu» çıktı.

İtibari Zirai Birlikleri hem kredi, hem de satış kooperatiflerinin görevini yapacaktı. Bu kooperatifler çiftçi ortaklarının tarımsal ihtiyaçlarına harcanmak kaydıyla üç aydan bir yıla kadar vadeli ayni ve nakdi kredi dağıtabilecek, ortak ürünlerin saklanması ve satışı işiyle uğraşacaktı. Ne yazık ki uygulamaya gerekli önem verilmediğinden kanundan beklenen sonuç alınamadı ve bu kanunun yerine kaim olacak 1929 tarihli ve «1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu» çıkarıldı.

Bu kanuna göre, işçi ücretleri, tohumluk, gübre, koruma ilâcı küçük tarım aleti ve çift hayvanı gibi işletmenin kısa vadeli üretim ihtiyaçlarını karşılamak üzere, köy, şehir ve kasabalarda zirai kredi kooperatifleri kurulabilecekti. Bu kooperatiflere mevduat toplama yetkisi tanınmıştı. Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri konularında görülen bu gelişmeler, nihayet 1935 yılında 2836 ve 2834 sayılı Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri Kanunlarının kabulü ile sonuçlandı. 30 Haziran 1936'da da kooperatifçiliğin hamisi Ulu Önder Atatürk Silifke'de Tekir'de bir tarım kredi Kooperatifi kurmuş ve onun bir numaralı üyesi olmuştur. Biz bu tarihi her yıl Türk Kooperatifçilik Haftasının başlaması olarak kutluyoruz.

1956 Tarihli Türk Ticaret Kanunu : 2834 ve 2836 sayılı kanunlar dışında kalan bütün kooperatifler için geçerliydi. Ancak son yıllarda kooperatifleri Türk Ticaret Kanununun genel hükümlerinden çıkararak müstakil bir kooperatifler Kanunu çıkarılması çabaları başarıyla sonuçlanmış ve 10.5.1969 da «1163 sayılı Kooperatifler Kanunu» yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, kendi bağımsız kanunları olan Tarım Satış ve Tarım Kredi Koope-

ratifleri dışındaki bütün kooperatifler için uygulanmaktadır. Bu kanunun kabulü ile kooperatiflerin üst örgütlenmeleri mümkün olmuştur.

6.1.1970 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 1196 sayılı «Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Satış Kooperatifleri Genel Birliği Kanunu» özel olarak tütünün kooperatifler ve birlikler aracılığıyla pazarlanmasına ilişkin hükümler ihtiva etmektedir.

1972 yılında 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifler Kanunu da iptal edilerek yerine üst örgütlenmeye imkân veren üreticiye kredi sağlamak yanında makine ekipman temini, tesis kurma, mevduat toplama gibi hizmetler de götüren 1581 sayılı «Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu» yürürlüğe konuldu.

MEVCUT DURUM :

Halen ülkemizde mevcut tarımsal amaçlı kooperatiflerin başlıcaları : Tarım Satış, Tarım Kredi, Tütün Tarım Satış, Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri ile, 1163 sayılı kanunla kurulan Köy Kalkınma, Toprak-Su, Orman Köylerini Kalkındırma, Hayvan üreticileri Tedarik ve Pazarlama, Su Ürünleri, Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri ve Çay İstihsal ve Satış Kooperatifleridir. Aşağıda bu kooperatiflerle ilgili kanunlar, bunlara hizmet götüren kamu kuruluşları ve kooperatif ve birlik sayılarından bahsedilecektir.

a) Kooperatif Kanunları :

Bilindiği gibi yurdumuzda tarımsal amaçlı kooperatifler çeşitli kanunlarla kurulmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Bu Kanunlar :

- 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu,
- 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu,
- 1196 Sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği Kanunu,
- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu;

Ayrıca :

- 6831 Sayılı Orman Kanunu,
- 1497 Sayılı Çay Kurumu Kanunu,
- 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu,
- 1757 Sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu, (Halen yürürlükten kaldırılmıştır.)

Bu kanunların ilgili maddeleri ve kanun niteliğinde olan Beş Yıllık Kalkınma Planları.

Bu kadar çok ve birbirinden farklı görüşlerle hazırlanan kanunların varlığı ve kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşlarının çokluğu, dağınıklığı, aralarında koordinasyon noksanlığı ve hizmetlerin uygulanmasındaki farklılıklar bu konuda belli bir politika izlenmediğini göstermektedir.

b. Kooperatiflere Hizmet Götüren Kamu Kuruluşları

Yurdumuzda kooperatif hizmetleri çeşitli Bakanlıkların bünyelerinde bulunan çeşitli seviyedeki hizmet birimleriyle yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu Bakanlıkların başlıcaları :

Köyİşleri ve Kooperatifler Bakanlığı,
Ticaret Bakanlığı,
Tarım ve Orman Bakanlığı,
İmar ve İskân Bakanlığı,
Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
Gümrük ve Tekel Bakanlığı,
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'dır.

Cumhurbaşkanlığının Başbakanlığa yazdığı 7.7.1975 Tarih ve 4550 sayılı tezkeresi ile 1163 sayılı Kanuna göre kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler (Köy Kalkınma, Orman Köylerini Kalkındırma, Su Ürünleri, Çay İstihsal ve Satış, Topraksu, Pancar İstihsal ve Satış, Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama), Elektrik Kooperatifleri ile 1757 sayılı kanuna göre kurulan Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri, Köyİşleri ve Kooperatifler Bakanlığına, diğer Kooperatifler Ticaret Bakanlığına bağlanmıştır.

Köyİşleri ve Kooperatifler Bakanlığı :

1. — Kooperatifler Genel Müdürlüğü

Bakanlık ağırlığını örgütlenme, destekleme ve eğitim çalışmalarını teşkil eden kooperatifçilik hizmetlerini bu Genel Müdürlükle yürütmektedir.

Genel Müdürlüğün başlıca görevleri :

— Kooperatif girişimlerini parasal ve teknik açıdan desteklemek,

— Bakanlığın hizmet kapsamındaki kooperatiflerin kuruluşlarına yardımcı olmak ve bu konuda anasözleşme, yönetmelik ve tüzükler hazırlamak ve bu kooperatiflerin faaliyetlerini denetlemek,

— Kooperatifçiliğin gelişmesi için eğitim ve araştırma yapmak, olarak özetlenebilir.

2. — Topraksu Genel Müdürlüğü :

Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığının Topraksu Genel Müdürlüğü bünyesinde Topraksu Kooperatiflerine hizmet götüren diğer bir ünite mevcuttur. Bu ünite Teşkilatlandırma ve Krediler Daire Başkanlığıdır.

Bu Daire Başkanlığının görevleri : Su kaynaklarının geliştirilmesi, arazi islahı ve arazi toplulaştırılması gibi konularda Topraksu Kooperatiflerine teknik ve finansal açıdan rehber ve yardımcı olmaktır.

Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığının Köy Kalkınma ve Topraksu kooperatifleri dışındaki tarımsal amaçlı kooperatiflere götürdüğü hizmetler sınırlıdır. Bunların başlıcaları kuruluş işlemlerinin tamamlanması ve eğitim konularında olmaktadır.

Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlı kooperatiflerin ve üst birliklerinin yıllara göre dağılımı Tablo I ve Tablo II de verilmiştir.

Tablolardan anlaşılacağı üzere Adı geçen Bakanlığa bağlı kooperatiflerin bugünkü sayıları 11522 dir. Bunların 95 Birliği ve 2 de Merkez Birliği vardır.

Ticaret Bakanlığı

Ticaret Bakanlığı özel Kanunlarla kurulan Tarım Satış, Tarım Kredi ve Tütün Tarım Satış Kooperatiflerinden başka 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre kurulan ve Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlananlar dışındaki tüm kooperatiflerin kuruluş, teşkil ve denetim hizmetlerinden sorumludur.

Ticaret Bakanlığına bağlı kooperatiflerin ve üst birliklerinin sayıları Tablo III de verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi bu Bakanlığa bağlı 14 çeşit ve 31219 birim kooperatif, 77 birlik, 1 merkez birliği mevcuttur.

Bu durumda ülkemizde çeşitli kanunlarla kurulan 42.741 kooperatif, 172 birlik ve 3 merkez birliği bulunmaktadır. Toplam üye sayısı ise 5,5 milyondur.

TABLO : I — KÖYİŞLERİ VE KOOPERATİLER BAKANLIĞINA BAĞLI OLAN KOOPERATİFLERİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

Kooperatif Türleri	Bağlı Olduğu Kanun			14.11.1980					Toplam
				1967—76	1977	1978	1979	1980	
1— Köy Kalkınma Koop.	1163	S.	Kanun	5811	243	435	651	301	7441
2— Pancar Koop.	»	»	»	20	—	—	—	1	21
3— Or. Köy. Kal. Koop.	»	»	»	649	193	337	256	177	1612
4— Toprak-Su Koop.	»	»	»	1374	69	57	57	33	1590
5— Hay. Hür. Ted. Paz. Koop.	»	»	»	366	9	14	12	9	410
6— Çay İstihsal ve Satış Koop.	»	»	»	73	1	5	3	3	85
7— Bahkçılık Koop.	»	»	»	250	19	34	23	11	337
8— Elektrik Koop.	»	»	»	13	—	—	—	—	13
9— Toprak Tarım Ref. Koop. 1757 Sayılı Kanun	»	»	»	12	—	1	—	—	13
TOPLAM				8568	534	883	1002	535	11522

Kaynak : Köyışleri ve Kooperatifler Bakanlığı

TABLO : II — KÖYİŞLERİ VE KOOPERATİFLER BAKANLIĞINA BAĞLI OLARAK KURULMUŞ OLAN BİRLİKLERİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

Birlik Türleri	14.11.1980					Toplam
	1967—76	1977	1978	1979	1980	
1— Köy Kalkınma Koop. Bir.	58	6	9	5	5	83
2— Toprak-Su Koop. Birliği	3	—	—	—	—	3
3— Çay İstihsal ve Satış Koop. Birliği	6	—	—	—	—	6
4— Balıkçılık Koop. Birliği	4	—	—	—	—	4
5— Pancar Koop. Birliği	1	—	—	—	—	1
T O P L A M	72	6	9	5	5	97

NOT : Yukarıda belirtilen 83 adet Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliğinin ikisi Merkez Birliğidir.

KAYNAK : Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığı

TABLO : III

TİCARET BAKANLIĞINA BAĞLI KOOPERATİFLER

16

14.11.980

Kooperatifin Çeşidi	Bağlı Bulunduğu Kanun Sayısı	Birlik Sayısı	Merkez Birliği Sayısı
1— Tarım Satış	2834 Sayılı Kanun	790	23
2— Tarım Kredi	1581 » »	2108	9
3— Tütün Tarım Satış	1196 » »	12	—
4— Esnaf Kefalet	1163 » »	772	25
5— Tüketim	1163 » »	3692	11
6— Yapı	1163 » »	21616	4
7— Sanayi Sitesi Yapı	1163 » »	178	—
8— Nakliye	1163 » »	969	2
9— Termin ve Tevzi	1163 » »	189	—
10— Küçük Sanat	1163 » »	623	2
11— Yayın	1163 » »	11	1
12— Yardım	1163 » »	5	—
13— Sigorta	1163 » »	6	—
14— İstihsal Satış	1163 » »	248	—
TOPLAM		31.219	77

HIKMET BİÇENTÖRK

Kaynak : Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığı

4. SORUNLAR

(1) 1163 Sayılı Kanunun kabulüne rağmen mevcut diğer kooperatif kanunları ve çeşitli kanunlardaki kooperatifçilikle ilgili hükümler yürürlüktedir.

Farklı görüşlerle hazırlanan ve kooperatiflere farklı imtiyazlar sağlayan bu kanunların varlığı gerek kooperatifçilik ilkelrine uygunluk ve gerekse Devletin destek ve himayesi yönünden farklı uygulamalara neden olmaktadır.

(2) Kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşlarının çokluğu, dağınıklığı, aralarında koordinasyon eksikliği, daireler arasında hizmet tekerrürü, hizmetlerin uygulanmasındaki farklılık, Devlet yardım ve desteğinin etkinliğini azaltmaktadır.

(3) Çeşitli kamu kuruluşlarının ellerindeki farklı imkânlardan yararlanmak için çok zaman bir köyde birden fazla kooperatif kurulması zorunlu olmaktadır. Çünkü bir kuruluşun desteklediği kooperatifi diğer bir kuruluş desteklemekte ve çiftçiyi kendi desteklediği kooperatif türünde yeni bir kooperatif kurmaya zorlamaktadır.

(4) Türkiyede Kooperatif Enflasyonu Vardır.

1163 Sayılı Kanunun 7 kişi ile bir kooperatif ve 7 kooperatifle bir birlik kurulmasına imkân verdiği için Türkiye'de kooperatif ve birlik enflasyonuna neden olmuştur. Yedi kişi çoğu zaman kooperatifin yasal organlarını kurmaya dahi yetmemektedir. Bu Kanunla 49 köye sahip bir ilçede bir merkez birliği ve Türkiye'de aynı konuda çalışan çok sayıda merkez birlikleri kurulması mümkün olmaktadır. Ni'ekim tarımsal amaçlı köy kalkınma kooperatiflerinin KÖYKOP ve HÜRKCOP olmak üzere iki merkez birliği vardır. Bu sayı daha da arttırılabilmektedir.

Kırsal alanda 36115 köy bulunmaktadır. Köylere bağlı olan mahalle, mezra, kom, oba, divan, çiftlik gibi küçük nüfuslu yerleşme yerleriyle birlikte tüm kırsal alan yerleşme sayısı 86.000'i aşmaktadır.

Devlet bir yandan bu kadar çok ve dağınık yerleşme birimine hizmet götürme derdine çare olarak hizmet birimlerini azaltma çabasıdayken her köye bir veya birkaç kooperatif kurmak geçerli bir politika olmasa gerek.

Kooperatifçiliği ileri ülkelerde kooperatif sayıları gittikçe azalmakta, fakat her kooperatifin üye sayısı, sermayesi, yatırım gücü, kısaca etkinliği artmaktadır. Örneğin Batı Almanya'da Raiffeisen tarım ve hizmet kooperatiflerinin sayıları 1948 - 1976 döneminde 21261'den 9440'a düşmüş; buna karşılık üye sayıları toplam 3 647.000 den 4.280.000'e yükselmiştir. Bunların yıllık ciroları da birkaç misli bir artış göstermiştir.

Türkiye'de tarımsal amaçlı kooperatiflerin sayısı 13 bini aşmıştır. Kamu Kuruluşları bunlara yılda en çok 2-3 milyar lira yardım ayırsa, kooperatif başına düşen 150 - 200 bin lira bugünkü şartlarda bir muhasebecinin aylığını dahi karşılamaz.

(5) Kooperatif örgütlerde birim kooperatiflerle üst birlikleri arasında görev bölümü yoktur.

Kademelerde birim kooperatiflerle bunların üst birlikleri aynı cins yatırım yapabilmekte ve aynı faaliyetleri yürütebilmektedir. Bu yüzden birbirlerinin hizmetlerini tamamlayıcı değil, birbirlerine rakip olmaktadır. Kooperatiflere yardım yapan kamu kuruluşları, yatırımın cinsi ve büyüklüğü bakımından daha çok ortaklı, daha geniş çevreye daha çok ve çeşitli hizmet vermesi gerekli kooperatif birlikleriyle birim kooperatifler arasında fark gözetmemektedir. 1163 Sayılı Kanunda da birim kooperatiflerle üst örgütler arasında kesin bir görev ayrımı yapılmamıştır. 1581 Sayılı kanunda bu konuda bir ilerleme varsa da yeterli değildir.

Kooperatif birimleri köylerde büyük yatırımlara girişmekte, çoğu Devlet yardımı olan finans kaynakları yatırım hakkında hiçbir bilgi ve tecrübesi olmayan kişiler elinde heder olmaktadır. Çok zaman yatırımın büyüklüğü nedeniyle birkaç kamu kuruluşundan yardım talep edilmekte, farklı politika, farklı kanun ve yönetmelikler ve farklı kriter uygulamaları nedeniyle, bir kuruluşun desteklediği yatırımı diğer kuruluşlar desteklemediği için yatırım süresi uzamakta, tesisler üretime geçememekte ve milyonlarca liralık kaynaklar kooperatifçiliğe bel bağlayanların ümitleriyle birlikte toprağa gömülmektedir.

(6) Ortaklık paylarınının 1163 Sayılı Kanunla tayin edilen 30.000 TL. üst sınırı bugünkü şartlarda yetersizdir.

(7) Kooperatiflere Devlet yardımı yapan kuruluşların teknik kadroları yetersizdir. Kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşları bu yardımları zamanında ve etkin bir şekilde kullanırlar.

mak için yeterli teknik kadroya sahip değildirler. Kooperatiflerin yönetici kadroları da bir yatırımı sonuna kadar takip ve kontrole yeterli bilgi ve yetenekten mahrumdurlar. Bundan başka, bir yatırımı gerçekleştirmek için gerekli formaliteler çeşitli bakanlıklar bünyesindeki çeşitli dairelerde ve uzun sürede tamamlanabilmektedir.

Bütün bu nedenlerle kooperatiflere ayrılan Devlet yardımlarıyla yapılan yatırımlarda yıllık gerçekleşme oranı yüzde 50 nin altındadır.

(8) Bazı Kooperatiflerde Amaç İyi Tayin Edilmemiştir.

Üreticilerin kooperatif kurmaktaki amaçları tek başlarına başaramadıkları işleri kooperatiflerine devrederek kendi işletmelerini daha rasyonel hale getirmektir. Başka bir ifadeyle amaç, üyeleri üretiminin dışında tutarak faaliyet göstermek değil, üretim safhasında onun yanında ve hizmetinde çalışmak onun üretimini kolaylaştırmaktır. Bu bakımdan kooperatifler üyelerine girdi ve kredi sağlarlar, onların ürünlerini değerlendirip pazarlayarak, nihai tüketicinin o mala ödediği paradan daha yüksek oranda pay almalarını sağlarlar.

Bazı kooperatifler çeşitli kamu kuruluşlarından sağladıkları yardımlarla kendi üyeleri dışında bir şirket gibi faaliyet'e bulunmakta ve üyelerinin üretimiyle ilgili güçlüklerini kolaylaştırmada bir çaba sarfetmemektedirler. Bu yüzden üyeler kooperatiflerine karşı ilgisizdirler. Bazı hayvancılık kooperatifleri ve toprak tarım reformu kooperatifleri buna örnek verilebilir.

(9) Birçok kooperatiflerde kooperatif ilkelerine ve kanunlara uyulmamaktadır.

Birçok köy kooperatifleri yatırımlarının finansman imkânlarını artırmak için üretici olmayan, köyde ikamet etmeyen, memur, asker, işçi gibi çeşitli meslek sahiplerini kooperatiflerine üye kaydetmektedirler. Bunlara ilâveten yurt dışında çalışan işçiler, belediye, özel idare gibi tüzel kişiler de kooperatif ortağı yapılmaktadır. Bunların kooperatifle bir iş ilişkisi olmayacağı ve kooperatif hizmetlerinden yararlanmayacakları için risturn almaları da sözkonusu değildir. Tüzel kişiler özel kişiler gibi kooperatife üye olmaları gerekirken bazen kanunda 30 000 TL. ile sınırlanan ortaklık payının çok üstünde bir parayla kooperatife kaydedilmektedirler ki bu takdirde kooperatif hüviyeti yara almaktadır.

Ayrıca bazı kooperatif kuruluşları yüksek kapasiteleri dolayısıyla ihtiyaç duydukları hammaddelerin büyük bir miktarını ortak olmayanlardan satın almakta ve ürettikleri maddelerin çoğunu da üyelerinden başkalarına satmaktadırlar. Bu tür kooperatiflerde üye kooperatif ilişkisi iyi kurulmadığından hakiki kooperatif sayılamazlar.

Bazı kooperatifler üyelerinin talep ettiği hizmetleri karşılayacak imkânlardan yoksun olduklarından üyeler kooperatiflerinden başka kuruluşlarla iş ilişkisi kurarlar. r

(10) Bazı kooperatifler çalışma konularını kooperatifçiliğe uygun seçmemektedirler.

Bu konular vardır ki kooperatifçilikten çok şirket statüsüne uygundur. Kireç ocağı çalıştırmak, tuğla imal etmek gibi. Bu tür faaliyetlerde gerek hammaddenin, gerekse üretilen mamül maddenin üyelerin üretim faaliyetleriyle direkt bir ilgisi yoktur.

(11) Kooperatif yatırımları yurt sathına dengeli dağılmamıştır, ve yatırımlar birbirini tamamlar nitelikte değildir.

Örneğin birbirine komşu 3 ilimizde, Denizli, Kütahya ve Afyon illerinde kooperatiflerimiz 3 ayrı meyve suyu fabrikası kurmuşlardır. Bölgede meyve üretimi için yatırımlar aynı ölçüde artmadığından hammadde bölge dışından ve pahalıya maledilecektir. Pazarlama konusunda da kuruluşlar birbirlerine rakip olacaktırlardır.

Kooperatiflerin hayvancılık yatırımlarında da yem bitkileri üretimi, sanayi yemi üretimi ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlaması bakımından aralarında bir entegrasyon yoktur.

Bütün bu aksaklıklar projelerin birim kooperatifler bazında ele alınması ve gerek kooperatif teşkilâtlarının gerekse kooperatiflere yardım yapan kuruluşların yatırımları yönlendirememesinden doğmaktadır.

(12) Proje hizmetleri ve yatırımların kontrolü önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşları proje yapma ve değerlendirme bakımından yeterli imkânlara sahip değildirler ve aralarında da bir işbölümü yoktur. Kooperatif üst kuruluşları da bu konuya eğilmemişlerdir.

Piyasada yaptırılan projeler ise asker mektubu gibi belli yerleri doldurularak kullanılan kalıplaşmış projelerdir.

(13) Devletin yatırım için ayırabildiği aynı kıt kaynaktan yararlanan kamu iktisadî teşebbüsleriyle kooperatifler aynı bölgelerde birbirlerine rakip işletmeler kurmaktadır. Örneğin aynı bölgede faaliyet gösteren Süt Endüstrisi Kurumu ve Et Balık Kurumunun büyük kapasiteli tesisler, hammadde yokluğundan düşük kapasitede çalışırken aynı bölgedeki kooperatifler ekonomik olmayan küçük işletmelerde üretim yapmaya çalışmakta ve birbirlerinin hammadde kaynaklarını paylaşmaktadır.

(14) Halen kooperatiflerimizin durumunu yansıtan temel istatistikî veriler yetersizdir.

Ülkemizdeki kooperatiflerin durumu, ekonomiye katkısı, muhtemel gelişme trendi ve sorunları hakkında sayısal bilgilerimiz çok yetersiz olduğundan, kooperatifçiliğimize yön vermek ve sorunlarını çözmek bakımından görevli kuruluşların isabetli kararlar alması çok güçtür.

(15) Tarımsal kooperatiflerimizin finansman durumu en önemli sorunlardan biri olarak çözüm beklemektedir.

Kooperatif üyeleri halen taşınmaz mal karşılığı yeterli teminata sahip olmadıklarından bankalardan gereği kadar yararlanamamaktadırlar Tarım Kredi Kooperatiflerinin verdiği krediler de ihtiyaç karşılamaktan uzaktır. Bu durumda çiftçi ürününü pazarlayan tüccar, kabzımal, komisyoncu gibi ürettiği mal karşılığı ona kredi veren, buna karşılık yüksek faiz alan teşkilatlanmamış kredi müesseselerine bağımlı kalmaktadır. Bu da ürünlerini kooperatif yoluyla pazarlamasını engellemektedir. Devlet yardımları da yine yatırım ve işletme kredisi olarak birbirini tamamlar nitelikte çiftçiye ulaşmamaktadır. Bunlardan birini elde eden diğerine sahip olamamaktadır. T. C. Ziraat Bankası Kanununda kooperatifler lehine yapılan değişiklikler şimdilik yegâne umut kaynağımızdır.

(16) Kooperatiflerin eğitim sorunu çözümlenmemiş'ir.

Birçok üniversite ve yüksek okullarda kooperatifçilik dersi okutulmakta, mastır ve doktora programları takip edilmektedir. Ancak kooperatifleri bizzat kuran, yöne'len ve kooperatiflerin muhasebe, alım-satım, pazarlama ve diğer teknik hizmetlerinde çalışanların eğitimi yetersizdir. Bugünkü şartlarda kooperatifler; şe-

hirde büyümüş, şehir konforuna alışmış, köyde şehirde kazanacağından çok daha fazlasını talep eden yüksek tahsilli kimselerden yararlanma imkânına sahip değildirlir.

Kooperatiflerin daha fazla yararlanma olanağı bulunan ticaret lisesi mezunları ve çiftçilerin hemen hemen hergün karşılaştıkları tarım meslek okulları mezunu ziraat teknisyenleri ise kalkınma plânlarında birçok defa öngörülmesine rağmen bu konuda yeterince eğitilmemişlerdir.

Kooperatifler, kamu hizmeti gören tarımsal kuruluşların teknik eğitim (Sulama, tarımsal savaş, budama, aşılama, traktör bakım tamir ve sürücülüğü) imkânlarından da yararlanamamaktadırlar.

(17) Kooperatiflerin denetim yetersizliği, bunların başarısını sınırlayan önemli etkenlerden biri olmakta devam etmektedir.

Halen kooperatifleri çeşitli yönden denetlemekle görevli Ticaret Bakanlığı, Köyleri ve Kooperatifler Bakanlığı ve ilgili diğer kamu kuruluşları, kooperatiflerin çokluğu, bunları idare edenlerin eğitimi durumları ve diğer çeşitli nedenlerle denetimde yeterli ölçüde etken olamamaktadırlar. Bugün tarımsal amaçlı kooperatifler diğer ticari müesseselerde olduğu gibi ciddi bir denetime tabi tutulsalar yüzde 70 - 80 oranında bir kısmının kapatılması gerekir.

(18) Kooperatiflerin sabit masrafları ve işletme giderleri özel sektöre göre çok yüksektir.

(19) Normal faaliyet göstermeyen ve devamlı zarar eden kooperatifler tasfiye edilmediğinden zararlar büyümekte ve kooperatiflere güven azalmaktadır.

(20) Kooperatiflere Devlet kaynaklarından yapılan kredi yardımları geri dönmediğinden Devlet bütçesine yük olmaktadır.

(21) Bazı kooperatiflerin yöntemine kamu iştiraki ve aşırı himaye kendi yönetimine yetkili, kendi yönetiminin sonuçlarından sorumlu şahsiyetli kooperatiflerin gelişmesini engellemektedir.

(22) 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda öngörülen «Türkiye Milli Kooperatifler Birliği» ve «Türkiye Kooperatifleri Danışma Kurulu» bugüne kadar kurulamamıştır.

(23) Üreticilerin kurdukları tarımsal amaçlı kooperatiflerle tüketicilerin kurdukları kooperatifle arasında hizmetlerin paylaşımı yönünden bir bütünleşme sağlanamamıştır.

(24) Üretim planlamasında yetki ve sorumluluk çeşitli Bakanlıklar arasında dağıtılmıştır. Yurt ölçüsünde uygulanan bir üretim planlaması olmadığından bu konudaki kooperatiflerin de bir rolü yoktur. Ancak pancar ekicileri istihsal kooperatifleri üretim bölgelerinde kısmi bir üretim planlaması uygulamaktadırlar.

(25) Üreticilerimiz ürün sigortası ve sosyal güvenceden mahrumdur. Kooperatiflerimiz bu önemli konularda bir görev üstlenmemişlerdir.

(26) Tarım arazilerinin aşırı bölünmesi ve belli ellerde toplanması mevcut yasalarla önlenememektedir.

5. ÖNERİLER

1. Mevzuat :

Devlet genel kooperatifçilik politikasını tesbit etmeli; bu politikanın uygulanması için genel bir KOOPERATİFLER KANUNU hazırlanmalı ve yürürlükteki bütün kooperatif kanunları aksak tarafları günün şartlarına uydurularak bu kanun kapsamında birleştirilmelidir. Bu kanun genel hükümleri ihtiva etmeli, özel problemlerin çözümünü kooperatiflerin ana sözleşmelerine bırakmalıdır.

Tarım işletmelerinde minimum ve maksimum arazi genişliği yasalarla bölgelere ve verimlilik esasına göre tesbit edilerek toprağın aşırı bölünmesi ve belli ellerde toplanması önlenmelidir.

2. Teşkilatlanma :

Teşkilatlanma 2 grupta düşünülmektedir.

a) Kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşlarının teşkilatlanması :

Devletin genel kooperatifçilik politikasından, bütün kooperatiflerin kuruluş, tescil ve denetiminden, bunların teşvik, yardım ve yönlendirilmesinden sorumlu Devlet Bakanlıklarından birine bağlı bir «KOOPERATİFLER MÜSTEŞARLIĞI» kurulmalı ve kamu kuruluşlarındaki ilgili üniteler bütün imkânlarıyla bu teşkilâta bağlanmalıdır.

Bu sayede hizmet birimlerinin çokluğu, dağınıklığı arala-

rındaki koordinasyonsuzluk, hizmet tekerrürü ve hizmetlerin uygulanmasındaki farklılıklar giderilecek ve Devletin kooperatiflere götürdüğü destek ve yardımlar etkinlik kazanacaktır.

Müsteşarlık, TTR Müsteşarlığı gibi koordinatör bir kuruluş olacak, tarımsal amaçlı ve tarım dışı olmak üzere 2 ana bölümde hizmetini yoğunlaştıracaktır.

Tarımsal kooperatiflere yapılacak bütün yardımlar teşkilâta bağlı YATIRIMLAR DAİRESİ emrinde toplanacaktır. Bunlar bölgesel ve sektörel denge gözetilerek ve üretim plânlanmasına uygun olarak hazırlanan projelerle kooperatiflere tahsis edilecektir.

Müsteşarlığa bağlı kuvvetli bir ARAŞTIRMA ve EĞİTİM MERKEZİ kurulacak, bu merkez Devletin genel kooperatifçilik politikasını oluşturmak üzere araştırma yapacak ve kooperatifleri bu politika doğrultusunda bilinçlendirecektir.

Müsteşarlığın diğer önemli bir ünitesi KOOPERATİFLER İSTATİSTİK DAİRESİ olacaktır. Bu daire kooperatiflerle ilgili her türlü sayısal verileri toplayacak, değerlendirecek, Müsteşarlığın ve kooperatif ilgililerinin istifadesine sunacaktır. Bu şekilde kooperatiflerin sorunları ve çözüm yolları için daha isabetli kararlar alınması mümkün olacaktır. Bu çalışmalar her yıl KOOPERATİFLER İSTATİSTİK YILLIĞI adı altında yayınlanacaktır.

Müsteşarlık Türkiye sathında 20'yi geçmeyen bölge teşkilâtını kuracak, bu teşkilât kooperatiflerin kuruluş ve yatırım talepleri konusunda merkez örgütünü destekleyici hizmetleri yürütecektir.

b) Üreticilerin Teşkilatlanması :

Amaç : Üreticilerin kooperatifler şeklinde teşkilatlanmasının amacı küçük tarım işletmelerinin geçim ekonomisinden çıkarıp piyasa ekonomisine açılması, tarımda Devletçe öngörülen üretim ve yatırım plan ve programlarının desteklenmesi, tarımsal üretimden elde edilen tasarrufların yine bu sektörde değerlendirilmesi, sanayici üretici ilişkilerinin düzenlenmesi, işletmelerin ıslah edilmesi, kalitenin iyileştirilmesi ve kırsal alanda yaşayanların gelir düzeyinin yükseltilerek şehirli - köylü vatandaş arasındaki farkın asgari seviyeye indirilmesi, fiyat istikrarı, araçların aşırı kazançlarının üretici ve tüketicilere maledilmesi, yeniliklerin tatbikini teşvik, ihracat imkânlarının artırılması, demokrasi eğitimi, karşılaşılan güçlükler karşısında birlikte hareket etme alış-

kanlığının kazanılması şeklinde özetlenebilir. Bir cümle ile ifade etmek istersek tarımsal kooperatifleşmeden amaç kırsal alanda yaşayanların ekonomik ve sosyal gelişmelerinin sağlanması, şehirde yaşayanların tüketim ihtiyaçlarının giderilmesi, döviz gelirlerinin artırılmasıdır.

Görev : Kooperatifler yukarıdaki amaçlara ulaşmak için; toprak-su kaynaklarının geliştirilmesi, toprak insan ilişkilerinin düzenlenmesi, girdi ve kredi sağlanması, tarımsal araç ve gereçlerden toplu yararlanma, toplu mücadele, teknik hizmet (aşılama, budama, tarımsal aletlerin bakım ve onarımı vs.) ekstensiyon hizmeti, ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlaması gibi konularda çalışacaklardır.

Tarımsal üretim, diğer iş kollarına nazaran zor, masraflı, riskli, zaman alıcı ve buna mukabil az kazançlıdır. Tarıma girdi, kredi sağlayan ürünleri değerlendiren ve pazarlayanların kazancı çiftçilere nazaran çok fazladır. Onun için kooperatifler bu faaliyetleri üstlenecek bir taraftan üyelerinin gelirini artıracaklar, diğer taraftan onların kendi işletmelerinde daha rasyonel çalışmalarını sağlayacaklardır.

Teşkilatlanma Şekli : Teşkilatlanma şekli federatif tarzda olmalıdır.

Güçsüz, etkisiz ve başarısız kooperatifler ya tasfiye edilmeli ya da diğerleriyle birleştirilerek zararlarının devamı önlenmeli; bunların yerine güçlü, ekonomik ve sosyal hayata etkili, Devlet yardım ve yatırımlarından büyük ölçüde yararlanabilecek tek tip ve çok amaçlı kooperatifler kurulmalıdır. Bunun için her 5 - 6 köyle yakın ilişkisi olan merkezî bir köyde bir kooperatif kurulmalı, bu şekilde Türkiye'de kooperatif sayısı en çok 7 - 8 bin seviyesinde tutulmalıdır. Türkiye 20 kadar kooperatif bölgesine ayrılarak birlik sayısı da sınırlı tutulmalıdır. Ancak büyük bir yatırımı gerçekleştirmek veya etkin bir pazarlama düzeni kurabilmek için bölge birliklerine dahil bazı kooperatiflerin daha az sayıda biraraya gelerek kooperatif gibi çalışan PROJE BİRLİĞİ kurmalarına yasal imkân sağlanmalıdır. Kooperatiflerin bölge teşkilâtıyla Devletin kooperatife hizmet götüren bölge teşkilâtı aynı sınırlar içinde çalışmalıdır. Bölge birlikleri de birleşerek TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFLER MERKEZ BİRLİĞİ'ni kurmalıdırlar. Kooperatif enflasyonunu önlemek için de 7 kişi yerine en az 20 kişiyle bir kooperatif kurulabilmelidir. Nitekim köy kalkın-

ma kooperatifleri 1163 sayılı Kanununun kabulünden önce 20 kişi ile kurulabilmekteydi. Kooperatiflerin Devlet yardımından yararlanabilmeleri için belli bir sayının üstünde üyeye sahip olma şartı aranmalıdır.

Kooperatiflerle üst birlikleri arasında kesin bir işbölümüne gidilmelidir.

Köy grupları düzeyinde çalışan birim kooperatiflerin yatırımları, konu itibariyle üretime dönük olmalı, bu kooperatifler üyelerine girdi dağıtımı, sürüm, ekim, dikim, tarımsal mücadele, sulama gibi hizmetler götürmeli ve bir ürün toplama merkezi olarak çalışmalıdır. Bu kooperatiflere yapılacak yardımın üst sınırı da, tayin edilen işleri yapacak miktarı aşmamalıdır.

Pazarlama ve imalât yatırımları, toptan girdi temini ithalât ve ihracat; proje birlikleri veya bölge birliklerince yapılmalıdır. Devlet ve diğer finans kuruluşlarınca yapılan yardımlar da ölçüde büyük tutulmalıdır.

İhracat bölge birlikleri adına yapılmalı ancak merkez birliğinin markasını taşımalıdır.

Merkez birlikleri şu işlerle meşgul olmalıdır :

- Uzun dönem kooperatifçilik politikasının tesbitine ve uygulanmasında Devlete yardımcı olmalı,
- Kanun, tüzük ve yönetmelikler hazırlamada Devlete yardımcı olmalı,
- Kendisine bağlı kooperatif ve birliklerin yasal haklarını korumalı,
- Kooperatiflere hizmet götüren Devlet kuruluşları ile koordinasyonu sağlamalı,
- Kooperatiflerin kuruluş, denetim ve yönlendirilmesiyle uğraşmalı ve bunların faaliyetlerini koordine etmeli,
- Diğer konularda çalışan kooperatiflerle işbiliğini sağlamalı,
- Kooperatif ve birlikleri yurtiçi ve yurtdışında temsil etmeli,
- Uluslararası kooperatif teşkilâtlarıyla ilişkileri düzenlemeli,
- Kooperatiflere finansman kaynakları temin etmeli,
- Bölge veya proje birliklerinin ithalât ve ihracatını koordine etmeli,
- Kooperatifçilik eğitimi, yayını ve emsali faaliyetlerde bulunmalıdır.

Bu şekilde aynı organizasyon içinde entegre olmuş olan birim kooperatiflerle birlikler ve merkez birlikleri birbirine rakip olmaktan ve birbirlerinin başarısını engellemekten kurtarılmış olacaklardır.

1163 Sayılı Kanunun öngördüğü «Türkiye Millî Kooperatifler Birliği» ve «Türkiye Kooperatifleri Danışma Kurulu» en kısa zamanda kurulmalıdır.

3. Denetim :

Kooperatiflere hizmet götüren kamu kuruluşları, hizmetlerinin amacına ulaşması yönünden gerekli denetimi yapacaklardır. Bunun ötesinde kooperatiflerin yasalara aykırı her faaliyetleri diğer kuruluşlar gibi mevcut kanunlarla cezalandırılacaktır. Ancak denetim suç arayıcı, cezalandırıcı değil kuruluşların yasalar çerçevesinde faaliyet göstermeleri için eğitici, yol gösterici ve özendirici olmalıdır. Bu bakımdan kooperatiflerin kanun tüzük ve yönetmeliklere göre çalışmalarını temin ve bu yolda karşılaştıkları güçlükleri yenmek için bir DENETİM BİRİMİ kurulmalıdır.

Bu birim, kooperatiflerin yasalara ve kooperatifçilik ilkelerine göre çalışmalarını denetleyecek, onlara iktisadi, mali, hukuki ve diğer ilgili konularda danışmanlık yapacaktır. Denetim birimi, Türkiye Millî Kooperatifler Birliğine bağlı tarafsız müfettişlerden oluşacaktır.

4. Yatırım :

Kooperatif yatırımları bölge bazında ele alınmalıdır. Bölge birlikleri, kendi bölgelerinin üretim planlamasına uygun olarak ve üyelerinin ihtiyaçları gözönünde tutularak hazırlanan entegre projeler uygulamalıdır. Entegre projenin her dilimi hammadde, istihdam ve finans imkanı düşünülerek bölge içine dengeli olarak dağıtılmalı ve yatırımla ilgili kooperatiflerin teşkil edecekleri proje birliklerince gerçekleştirilmelidir.

Kooperatifler öncelikle üyelerine hizmet götüren kuruluşlardır. Bu bakımdan yatırım konusu ve kapasite tayininde mevcut ve potansiyel üye sayısı dikkate alınmalı ve üye dışı faaliyetler sınırlı tutulmalıdır.

Yatırımlarda birim kooperatifler ve birlikler arasında, yatırım cinsi ve büyüklüğü bakımından bir uyum gözetilmelidir.

Bütün kooperatif yatırımları plân ve programlara uygunluğu yönünden Devlet Planlama Teşkilatı denetiminden geçirilmeli ve yatırım programlarında ayrı bir sektör «KOOPERATİF SEKTÖRÜ» olarak işlem görmelidir.

Aynı bölgede faaliyet gösteren kamu iktisadi teşebbüsleriyle kooperatifler, birbirinin faaliyetini tamamlayıcı yatırımlar yapmalı ve birbirinin yatırımlarına ortak olmalıdırlar.

5. Finansman :

Kooperatif yatırımlarının finansmanı için başlıca iki kaynak vardır. Kooperatiflerin öz kaynakları ve dış kaynaklar.

a) Kooperatiflerin öz kaynakları : Bunlar ortaklık paylarından ve risturndan ayrılan paylardan oluşan yatırım fonlarından meydana gelir. Kanunda ortaklık paylarının 30.000 TL. ile sınırlanması sermaye birikimi bakımından mahzurludur. Bu miktarın kooperatiflerin genel kurullarında artırılmasına yasal imkân sağlanmalıdır.

Finansman bakımından devamlı olarak dış kaynaklara bağıllık, finansman kuruluşlarının kooperatif yönetimi üzerindeki baskısını ve kontrolünü da birlikte getirmektir. Halbuki bağımsız, demokratik ve gönüllü kooperatifçilikte amaç kendi kendini yönetim, kendi kendini denetim, kendi kendine yardım ve kendi finansmanını temin olmalıdır. Bu görüşte hareketle ortaklık payı yanında diğer oto finansman usullerinin de uygulanmasında yarar vardır. Bunların birkaçını sıralıyalım :

— Kooperatifler üye sayısını artırmalıdır. Bu gayede hem ortaklık payı artacak, hem de fazla iş hacmi dolayısıyla kooperatif tesisleri yüksek kapasitede çalışacak ve kooperatif fazla kâr sağlayacaktır.

— Üyelerin kooperatifleriyle yaptıkları alışverişler bir mükelle ile azami ölçüde tutulmalıdır. Bu, üyelerin kooperatiflerinden hizmet talebini artıracak ve kooperatifleri yeni yatırımlar yapmaya zorlayacaktır.

— Yıl sonunda kooperatiflerin faaliyetlerinden doğan kârın veya maliyet fazlasının bir kısmının üyelere dağıtılmadan önce ihtiyat akçesinde tutulur. Bu kaynak fabrika ve inşaat yatırımlarından en ekonomik bir sermaye teşekkülüdür.

— Kooperatiflerin ortak dışı muamelelerinden kazandıkları gelirler genellikle dağıtılmaz ve sermayeye ilâve olunur.

— Kooperatiflere kanunlarla üyelerinden mevduat toplama yetkisi sağlanmıştır. Bu da bir otofinansman usulüdür.

b) Dış kaynaklar : Kooperatifler üyelerinden başka borç veren şahıs ve müesseselerden (Özellikle bankalardan) ve Devlet kredi ve yardımlarından da yararlanırlar. Bunların birkaçını sıralıyalım.

— Bazı kooperatifler sermaye temini için üye olmayanlara tahvil satarlar, tahvil alanlar kooperatif yönetiminde oy kullanmazlar. Ancak tahvillerin getirdiği faizlerden yararlanırlar.

— Bankalar verecekleri borca karşılık teminat isterler bu teminat ya üyelerin sınırsız sorumluluğu ile karşılır ya da teminat olarak kooperatifin taşınır ve taşınmaz malları ipotek edilir. Bazı bankalar bununla da yetinmeyip kooperatifin başarılı bir yönetime, rantabl bir yatırım ve işletme planına sahip olmasını isterler.

— Devlet yardımlarına gelince : Anayasa ve kalkınma planları kırsal alan kalkınmasını bir görev olarak Devlete vermiş ve kooperatiflerin bu konuda bir araç olarak kullanılmasını öngörmüştür. Ancak bu yardımlardan ve kanunlarla sağlanan çeşitli muafiyetlerden yararlanmak için bir takım kriterlere uymak zordur. Önemli olan teşebbüslerin kooperatif vasfını zedelemiyen bir finansman planının uygulanmasıdır. Bunun için en uygun yol kooperatiflerin finansman sorunlarını çözmek, Devletçe yapılan bütün yardım fonlarını ve proje hizmetlerini tek elde toplamak, bunlara ait kanun, tüzük ve yönetmeliklerden gelen bütün farklılıkları gidermek, kooperatif yatırımları için konu seçiminde, proje hazırlanmasında ve uygulanmasında kooperatiflere hizmet götürmek üzere İller Bankası statüsüne benzer s'atüde ve bir yatırım bankası niteliğinde kooperatiflerin de ortağı bulunduğu bir «KOOPERATİFLER BANKASI» kurulması veya T.C. Ziraat Bankasını bu hizmetleri göreceğ tarzda reorganize edilmelidir.

6. Eğitim :

Kurulması öngörülen Kooperatifler Müsteşarlığı bünyesinde faaliyet gösterecek olan araştırma ve eğitim merkezi, Devletin kooperatifçilik politikası yönünden her seviyede eğitim yapmalı,

aynı zamanda çeşitli kuruluşların yaptığı eğitim çalışmalarını yönlendirmeli ve denetlemelidir. Bunun yanında bütün kooperatiflere personel yetiştirme bakımından ticaret liseleri ve tarım meslek liselerinin ders programları kooperatifçilik yönünden zenginleştirilmelidir. Bundan başka kooperatif merkez birlikleri kendi personelinin eğitim ihtiyacını karşılamak üzere birer «EĞİTİM MERKEZİ»ne sahip olmalıdırlar.

7. Ürün Sigortası :

Kooperatifler üretim ve pazarlama esnasında doğacak zararları karşılayacak bir sigorta sistemine sahip olmalıdırlar. Bu, bir taraftan kooperatiflerde üyelere dağıtılan risturn'dan bir kısmı ile RİSK FONU teşkil ederek, diğer taraftan önemli bir kooperatif türü olan SİGORTA KOOPERATİFÇİLİĞİ'ni geliştirmekle gerçekleştirilecektir.

8. Sosyal Güvenlik :

Çiftçiler kooperatif hizmetlerinden yararlandıkları oranda kabullenecekleri bir prim ödemek suretiyle Bağ-Kur sisteminde benzer bir şekilde SOSYAL GÜVENLİK sistemine kavuşturulmalıdırlar.

SONUÇ :

Sonuç olarak tarımsal amaçlı kooperatifler kırsal kalkınmanın vazgeçilmez bir aracıdır. Bu araçtan azami derecede yararlanmak ve geleceğe ümitle bakabilmek için tebliğimizde öngörülen tedbirlerin alınması gereğine inanıyoruz.

Ayrıca dünya'da kooperatiflerin genel gelişme trendi incelendiğinde gelişmiş ülkelerde gerek üretimde, gerek imalatıda, gerekse pazarlamada kamu ve özel sektörde olduğu gibi kooperatiflerinde süper işletmeler devrini tamamladıkları ve hiper işletmeler şekline dönüştükleri görülmektedir. Bu da ancak mevcut kooperatiflerin birleşerek daha büyük sermayeli, daha güçlü ekonomik üniteler teşkil edip üst örgütlenmelerini tamamlamalarıyla mümkün olmuştur. Bundan başka yurt içinde çeşitli konularda çalışan kooperatifler arasında entegrasyonu, yurt içinde ve dışında çok uluslu şirketlere karşı milli ve milletlerarası seviyede kooperatifler arasında dayanışmayı başarının temel şartı saymaktayız.

ÜLKEMİZDEKİ TARIMSAL KOOPERATİFLERİN DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ

□ Kâzım SEÇER □

I — TARIM SEKTÖRÜ VE KOOPERATİFLEŞME İHTİYACI

Tarım Sektörü Ülkemizin ekonomisinde en önemli yeri almakta ve dolayısıyla tarım sektörünün ekonomideki payının azalmasına neden olmasına rağmen, halen nüfusumuzun % 56 sı kırsal kesimde yaşamakta, GSMH'nın % 22,6 sı tarım sektörü oluşturmakta ve ihracatımızda tarımın payı % 48 i bulmaktadır.

Sanayinin ham maddesinden önemli kısmını Tarım ürünlerinin teşkil etmesi yanında, Sanayi sektörü önemli miktarda Tarım sektörünün ihtiyacı olan girdileri, yardımcı maddeleri ve donatım araçlarını karşılamak üzere üretimde bulunmaktadır. Bu haliyle sanayi sektörünün gelişmesine önemli derecede etken olmakta ve katkıda bulunmakla da tarım sektörünün önemi daha da artmaktadır.

Öte yandan, yalnız kendi yiyeceğimizi ve giyeceğimizi değil, komşu ve diğer ülkelerin nüfusunun beslenmesini teminde sosyal, ekonomik ve politik nice yararlar vardır. Ülkemizin kalkınmasında gerekli üretim araçlarının ve diğer tüketim maddelerinin ithalini temin için ihtiyaç fazlası tarım ürünlerinin ihracında zorunluk vardır.

Bu öneminden dolayı üretimin artırılması, iyileştirilmesi, iyi pazarlanması, ona göre faaliyetin plânlanması ve uygulamada bulunulması gerekir.

Tarım kesimindeki işletmelerden % 80 i küçük aile işletmeleri olup, bunların daha fazla üretimde bulunabilmeleri ve azami yararı sağlayabilmeleri için,

- a) Tohum, kimyevi gübre, tarımsal ilâç gibi girdileri ve traktör, pulluk, motopomp, iş ve çift hayvanları gibi donatım araçlarını ve ambalaj maddeleri gibi diğer gereçleri tedarik etmeleri,
  - b) Çapalama, sulama ve hasat faaliyetlerinde bulunmaları,
  - c) Ürünün depolanması, mamül veya yarı mamül hale sokulmak üzere işlenmesi, taşınması,
  - d) Ürünün pazarlanması,
- gerekmektedir.

Diğer Tarım faaliyetlerinden hayvancılık, arıcılık, tavukçuluk, su ürünleri üretiminde de benzer faaliyetler, ihtiyaçlar ve sorunlar söz konusudur.

Küçük tarım işletmelerinin sözü edilen ihtiyaç maddelerini temine ve faaliyetlerde bulunabilmeğe mali güçleri yeterli olmadığı gibi, dış kaynaklardan kredi yoluyla temin için güvence gösterebilecek karşılıkları da yoktur.

Bu durumda en makûl hal çaresi üreticilerin dayanışma yoluyla zayıf mali imkânlarını birleştirip, kuvvetlenmektir. Bu kuvvet, ancak, Kooperatif kuruluşu bünyesinde oluşabilir.

Devlet bu hususta Anayasamızın 51. maddesinde yer alan «Devlet Kooperatifçiliğinin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır» hükmü ile görev ve davranışını ortaya koymuştur. Tarım Kooperatifleriyle ilgili 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri ve 1196 sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklikleri Özel Kanunları çıkarılmış ve ayrıca 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa göre de tarımsal amaçlı Kooperatiflerin kurulması mümkün olmuştur.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise «Kooperatifleşmenin, tarımsal ve kırsal alanda gelişmenin temel araçlarından biri olduğu, tarımsal girdilerin temini ve üretiminin değerlendirilerek pazarlanmasının Kooperatifler kaanliyle yapılması ve kooperatif faaliyetlerinin teknik ve mali yönden kredi ve hibe şeklinde yardımlarla Devletçe desteklenmesinin gerekli olduğu» belirtilmiştir.

Büyük Önderimiz Atatürk «Kooperatif yapmak maddi ve maa-nevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir.» deyimleriyle Kooperatiflerin önemini gayet özlü şekilde belirtmişlerdir.

II — MEMLEKETİMİZDE TARIM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN TARİHÇESİ

1 — KREDİ KOOPERATİFLERİ

— Memleket Sandıkları :

Memleketimiz Kooperatifçiliğinde ilk adım büyük Devlet Adamları Mithat Paşa tarafından Niş Vilayeti Valisi iken Prot kasabasında kurduğu «Memleket Sandığı» ile atılmıştır. Memleket Sandıkları 1863 yılında «Memleket Sandıkları Nizamnamesi» ile Devlet mevzuatında yer almış ve bütün illerde kurulması tamim edilmiştir.

Bu sandıklar, çiftçilerin zararlı kredi yollarına başvurmalarını ve ürünlerini tefecilere yok pahasına kaptırmalarını önlemek amacıyla gütmektedirler.

Memleket Sandıklarında önce imece usulüyle ve zenginlerin bu usulden kaçınmaları üzerine her çift öküz başına toplanan yarım kilo tarım ürününün satış bedelinden sermaye birikimine gidilmiş ve ihtiyaç sahibi çiftçilere % 1 faizli, 3 — 12 ay vadeli 20 liraya kadar kredi verilmiştir.

1867 yılında sandıkların sermaye sistemlerinin düzeltilmesi maksadıyla aşar vergisine % 10 oranında «Menafi hissesi» adıyla bir zam yapılmış ve bu isme izafeten sandıklara «Menafi Sandıkları» denilmiştir.

15.8.1883 tarihinde çıkarılan bir nizamname ile menafi sandıkları, Ziraat Bankasına dönüştürülmüş ve çiftçinin kredi lendirilmesi görevi de bu bankaca üstlenilmiştir.

— İtibari Zirai Birlikler :

1924 yılında 498 sayılı «İtibari Zirai Birlikler» Kanunu çıkarılmış ve buna göre kurulacak kooperatiflerde;

- Çalışma sahası birkaç köye kadar geniş tutulmuş,
- Ortaklığın aynı çeşit ürün için olması uygun görülmüş,
- Yönetim, Genel Kurulca seçilecek bir organa verilmiş,
- Kredi dağıtımı, tüketim maddeleri temini, ortak ürünlerini saklama ve satışı üstlenilmiş,
- Bölgesel birlikler kurulmasına imkân verilmiş ve
- Ziraat Bankasının denetimine tabi kılınmış ve Böge bir-

liklerine bu Bankaca kredi açılması görevi verilmiştir.

— Zirai Kredi Kooperatifleri :

1929 tarih ve 1470 sayılı kanunla kurulan kirai Kredi Kooperatifleri,

a) Küçük çiftçinin tohum, gübre, işçi ücretleri tüketim maddeleri, tarımsal araç ve çift hayvanları gibi giderlerini karşılamak üzere, kedi vermesi amaçlanmış,

b) Kuruluş işlemleri, denetimi ve finanman görevi Ziraat Bankasına verilmiş,

c) Ortak Kredilerinde köyler için 500, İl ve İlçeler için ise 1000 liralık limit tanınmış.

d) İl ve İlçelerde birlikler kurabilme ve tarımsal şirketlere iştirak etme imkânı verilmiştir.

Bu dönemde kooperatiflerin sayısı önemli sayıda artmıştır.

— Tarım Kredi Kooperatifleri :

1935 yılında 2836 sayılı kanunla «Tarım Kredi Kooperatifleri»nin kurulması yönüne gidilmiş ve Zirai Kredi Kooperatiflerinden 677 si bu statüye intibak etmiştir.

Bu kanunla,

a) Kredi limiti 15000 liraya yükseltilmiş ve tarım satış kooperatiflerinin konusuna giren ürünler için 3 yıla kadar vadeli ikrazda bulunulması şartlı olarak benimsenmiş,

b) Bu kooperatiflerin finansmanı görevi Ziraat Bankasına verilmiş,

c) Ortakların mal varlıkları kooperatife rehinli kabul edilmiş,

d) Tarım Satış Kooperatifleriyle yakın ilgi kurulmuştur. Birine ortak olanın diğer kooperatife de ortak olması, birinden çıkarılan ortağın diğerinden de çıkarılması, ortağın ürününü tarım satış kooperatifine teslimi ve bedelinden önce tarım kredi kooperatifine olan kredi borcunun mahsubu zorunluluğu getirilmişse de sonradan uygulama da bu zorunlukların hafifletildiği ve kaldırıldığı görülmüştür.

e) Kooperatif işlerinde Ziraat Bankasına bazı görev ve sorumluluklar verilmiştir. Kooperatif Bankasının talimatına uyma durumundadır ve denetimine tabidir.

— Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri :

1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı «Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri» kanunu ile,

- a) Kooperatifin faaliyet konuları,
- Ortaklarının çevirme ve donatma masraflarını karşılamak üzere, kısa ve orta vadeli kredi açmaları,
  - Ortak ürünlerinin değerlendirilmesi,
  - Müşterek kullanılacak makine, ekipman ve tesis edinilmesi,
  - Ortakların üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarının toptan sağlanması,
  - El sanatlarının geliştirilmesi ve mamullerin değerlendirilmesi,
  - Sosyal, kültürel konularda faaliyetlerde bulunulması ve eğitim yapılması,
  - Mevduat toplanması, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapması,

Belirlenmiştir. Buna göre Kooperatifin çok yönlü faaliyette bulunması amaçlanmaktadır.

b) Tarım Kredi Kooperatiflerinin bölge birlikleri ve bölge birliklerinin ise «Merkez Birliği» şeklinde üst örgülerinin oluşturulması sağlanmıştır.

c) 2836 sayılı kanunla Ziraat Bankasına verilen görev ve sorumluluklar, bölge birliklerine ve Merkez Birliğine devredilmiştir.

d) Tarım Satış Kooperatifleriyle zorunlu ilgiye yer verilmiştir.

1 350.000 çiftçi ailesinin ortak olduğu 2533 Tarım Kredi Kooperatifi 16 Bölge Birliğini oluşturmuşlar ve bölge birlikleri ise «Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği»ni kurmuşlardır.

2 — SATIŞ KOOPERATİFLERİ

— Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri :

1911 yılında İzmir'de İncir ihracatçılarının «Fig Packers» ve İncir alım satımına aracılık eden komisyoncularında «İncir Anonim Şirketi» adı ile örgütlenmelerinden dolayı güç durumda kalan üreticiler kendi aralarında teşkilatlanmak ihtiyacını duymuşlar ve bir araya gelerek «Aydın Himayeci Zürra A.Ş.» ni kurmuşlardır. Bu şirket başarılı olamamıştır.

İncir üretimine kredi açarak çiftçileri tefeci ve komisyoncuların elinden kurtarmak ve kurulması düşünülen satış kooperatifine yardımda bulunmak üzere 27.3.1914 de faaliyete geçirilen

«Milli Aydın Bankası» sermayesinin % 90 unu ikraz edip güç duruma düşünce, Bankayı desteklemek amacıyla aynı yıl, «Koopera-tif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı» adıyla bir satış koope-ratifi kurulmuştur. Bu kooperatifin çeşitli yerlerde açtığı ambarlar sonradan Kooperatif şekline dönüşmüştür. Beş kooperatif 1933 yılında «Aydın Zirai Satış Kooperatifi İttihadı» adı ile ilk Koope-ratif Birliğini kurmuşlardır.

Memleketimizde düzenli satış kooperatifleri 1935 yılında çı-karılan 2834 sayılı «Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri» Ka-nunu ve 1937 yılında onaylanan kooperatif ve Birlik anasözleşme-leri ile kurulup gelişmeğe başlamışlardır.

a) Bu kooperatiflerin faaliyet konuları,

— Ortak ürünlerine devamlı sürüm ve alıcılar bulmak,

— Luzümunda bu ürünleri ham madde olarak işlemek ve böylece elde edilen maddelerin satışını yapmak,

— İç ve dıştaki araçlara giden kazancı üreticilere mal ede-rek, durumlarını yabancı ülkelerdeki üreticilere karşı kuvvetlen-dirmek,

— Piyasada düzen verici bir yer alarak fiatların zararlı dal-galanmalarının önüne geçmek, ürünlerin en iyi fiatlarla pazarlan-masını yapmak,

— Yurt ürünlerinin standartlaştırılmasını, üreticilerle ihra-catçılara düşen işleri gerçekleştirmek,

— Ortakların üretim ihtiyaçlarına yarayan her çeşit araç ve gereçleri toptan ucuz olarak edininip dağıtmak gibi ihraç ürünlerini ucuza maletmek, kalitesini iyileştirmek, satış kapasitesini artır-mak ve bunların dış piyasalarda en iyi fiyatla satışını sağlamak, Olarak belirlenmiştir.

b) Hükümetçe görülecek luzüm üzerine kâr-zarar sonucu Devlete ait olarak üreticinin korunması maksadıyla, ürünün de-ğer fiatına alınması görevi bu birliklere verilmektedir.

c) En az üç kooperatif birliklerini kurabilirler.

d) Kooperatifin kredi ve banka işleri Ticaret Bakanlığının direktiflerine uygun larak Ziraat Bankasınca üstlenilmektedir.

e) Kooperatif ve Birlikler Ticaret Bakanlığının ve Ziraat Bankasının denetimine tabidir.

Halen 674.026 üreticinin ortak olduğu 826 Tarım Satış Kooperatifinden 23 Birlik halinde teşkilatlanmıştır.

— **Tütün Tarım Satış Kooperatifleri :**

1970 yılında çıkarılan 1196 sayılı kanunla,

- Ortak ürünlerinin iyileştirilmesi,
  - Girdilerin toptan ucuza satın alınması,
  - Tütünlerin depolanması, saklanması, işlenmesi,
  - Ortakların ürünlerinin pazarlanması,
  - Ortakların kredi ile ilgili işlerinin yürütülmesi,
- Amaçlanarak kurulmaları yönüne gidilmiştir.

3 — 1163 SAYILI KANUNA GÖRE KURULAN TARIM KOOPERATİFLERİ

Ticaret Kanununun Kooperatif Şirketlerle ilgili hükümlerine göre kooperatifler kurulmuştur. 24.4.1969 gününde kabul edilen ve 10.5.1969 gününde yayımlanıp üç ay sonra yürürlüğe giren 1163 Sayılı «Kooperatifler Kanunu ile Kooperatif Kuruluşları ayrı bir düzenlemeğe tabi tutulmuşlardır.

Bu kanun hükümlerine göre kurulan Kooperatifler kendi ana sözleşmelerinde belirtilen amaçlarını gerçekleştirme yolunda faaliyet göstermektedirler. Bunlardan tarım kesiminde faaliyette bulunanları şöyle tanıtabiliriz.

— **Köy Kalkınma Kooperatifleri :**

Bu kooperatifler Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığınca 1965 yılında çok amaçlı olarak kurulmuştur.

- Köy tarım faaliyetini düzenlemek ve yönetmek, çiftçi işletmelerini verimli ve kazançlı çalışır duruma getirmek,
- Pazarlamayı düzenlemek, ilgili tesisleri kurmak,
- Üretim, tüketim ihtiyaçlarını karşılamak,
- Finansman ihtiyaçlarını karşılamak,
- Tabii kaynakların geliştirilmesi ve köy sanayinin kurulması çalışmalarına katılmak gibi,

Faaliyetleri benimsemişlerdir.

Bu kooperatiflerin kuruluş ve faaliyetleriyle, Köy İşleri ve

Kooperatif Bakanlığı, Kooperatifler Destekleme Genel Müdürlüğü ile ilgilidir. Bu arada kuruluş, denetim, finansman konularıyla ilgilidirler.

685.221 çiftçi ailesinin kurduğu 7626 yı bulan Köy Kalkınma Kooperatifinden «Köy Koop» ve «Hür-Koop» olan iki ayrı Merkez Birliği kurmuşlardır. Köy Koop'un halen durumu ile tasfiyesi sözkonusudur.

— Topraksu - Su Kooperatifleri :

Mevcut ana sulama tesislerinden alınacak veya tarım sahalarından ç karılacak suların tarımda kullanılmasıyla ilgili arazi tesviyesi, kanal, tarla içi sulama ve drenaj gibi tesisleri kurmak veya kurulmuş tesisleri işletmek ve bakımını sağlamak amacını gerçekleştirmek üzere kurulup faaliyet göstermektedir.

Bu kooperatifin faaliyetleriyle Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı yakinen ilgilanmektedir.

12750 çiftçi ailesinin kurduğu 1610 Kooperatif, 3 birlik faaliyet göstermektedir.

— Orman Köyleri Kalkınma Kooperatifleri :

Orman köylü işbirliğini sağlamak ve gelir seviyesi düşük olan köylülerin ormana baskısını azaltmak amacıyla,

- Ortakların orman ürünleri alanında iş imkânları yaratmak,
- Uygulanan tarımsal projelerin girdilerini temin etmek,
- Üretimin değerlendirilmesini ve pazarlamasını sağlamak üzere

Faaliyet göstermektedir.

Yüzbine yakın köylü tarafından kurulan 1711 Kooperatif Orman bölgelerinde faaliyet göstermektedir.

— Pancar İstihsal ve Satış Kooperatifleri :

- Pancar tarımının geliştirilmesi,
  - Ortaklarının ihtiyacı olan tohum, tarım alet ve makineleri, taşıt, gereç, gübreyi
  - İş ve çift hayvanlarını temin ve
  - Ortaklarıyla Şeker Şirketi arasında ahenkli bir çalışma ortamı geliştirmek üzere,
- Faaliyet göstermektedir.

Yönetim ve denetimleri T. Şeker Fabrikaları A.Ş.nce üstlenilmiş olup, finansmanları Şekerbank tarafından yapılmaktadır.

Şeker Pancarı bölgelerindeki 715135 üretici tarafından kurulmuş olan 21 kooperatif birliğini kurmuştur.

— **Çay İstihsal ve Satış Kooperatifi :**

— Çay üretimini artırmak,
— Üreticinin ihtiyacı olan her türlü girdilerini ve donatım araçlarını ucuz fiatla toptan temini amacıyla kurulmuşlardır.
11325 ortak ailesi, 86 kooperatif ve 6 sı birlik halinde teşkilatlanmıştır.

— **Su Ürünleri Kooperatifleri :**

1942 yılında,
— Balıkçıların üretim ve kredi ve pazarlama imkânlarını geliştirmek,
— Balığın saklanması ve tüketim merkezlerine ulaştırılmasında gerekli tesis ve araçların tedariki amaçlanmıştır.

İstanbul Balıkçılar cemiyetinin engellemeleri üzerine, bu kooperatiflerin başarılı olamamaları üzerine 1953 yılında çıkarılan 6188 sayılı kanunla bu işle Ziraat Bankası görevlendirilmiş'tir.

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığınca malî yardımlarla desteklendiği gibi, Ziraat Bankasınca da finanse edilmektedir.

— **Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri :**

1973 yılında yürürlüğe giren 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanununun 70 inci maddesi gereğince, Toprak ve Tarım Reformu Bölgelerinde, tarımsal işletmelerin tek başlarına yapamıyacağı veya birlikte yapılmasında fayda bulunan işleri yapmak, üretimin artırılmasını, değerlendirilmesini ve pazarlamasını sağlamak, Toprak ve Tarım Reformunun gerçekleştirilmesine yardımcı olmak amacıyla kurulması ön görülmüştür. Bu itibarla Reform bölgesi ilan edilen Urfa, Hilvan ve Akçakale'de 9 Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifi kurulmuş ancak 8 i faaliyete geçmiştir.

Ancak, 1757 sayılı kanun iptal edildiğinden yürürlükten kalkmış olması nedeniyle 1617 sayılı Toprak ve Tarım Reformu ön tedbirler kanununa ilişkin 6.6.1978 tarih ve 7/15317 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Reform Bölgelerinde kurulmuş Toprak ve Tarım Reformu Kooperatiflerinin bundan böyle 1163 sayılı kooperatifle yasası kapsamına girdiği belirtilmiştir.

Diğer taraftan, yeni bir Toprak ve Tarım Reformu Kanunu konusunda Hükümetçe yapılan çalışmalar devam etmektedir. Söz konusu kanun yürürlüğe girdiğinde getireceği yükümlüklere göre faaliyette bulunacağı tabiidir.

III — TARIM KESİMİNDEKİ KOOPERATİFLERİN DURUMLARI VE SORUNLARI

1 — Genel Durum :

Tarım kesiminde çiftçinin üretimi için gerekli girdileri, ihtiyaç ve tüketim maddeleri ile donatım araç ve gereçlerini temin, ürünün değerlendirilmesi, pazarlanması ve buna ilişkin diğer işleri yapmak üzere faaliyet gösteren kooperatiflerin hangi amaçla tarih içinde kuruluş ve gelişmelerini incelemiştir.

Tarım kesimindeki kooperatiflerin ortak, birlik ve Merkez Birliği sayıları şöyledir.

KOOPERATİFİN TÜRÜ :	ORTAK SAYISI :	KOOP. SAYISI :	BİRLİK SAYISI :	MERKEZ BİRLİĞİ
Tarım Satış	594 939	854	34	
Tarım Kredi	1.350.004	2.244	16	1
Tütün Tarım Satış	4.780	12	—	—
Köy Kalkınma	685.221	7.626	84	2
Pancar İstihsal ve Sat.	715 135	21	1	
Orman Köy-Kalk.	97 776	1.715		
Toprak-Su	12.750	1 610	3	
Hayvan Ürünleri				
Tedarik ve Pazarlama	7.494	412		
Çay İstihsal ve Satış	11.325	86	6	
Su Ürünleri	16.752	351	4	
Toprak ve Tarım Reformu	896	8		
	3.497.072	14.939	148	3

Bir ailenin birden fazla kooperatife ortak olduğu (Örneğin Tarım Kredi Kooperatifi ortaklarının % 90 dan fazlası aynı zamanda o yerdeki Tarım Satış Kooperatifinin ve Pancar İstihsal ve Satış Kooperatifinin de ortağıdır) da gözönünde tutulacak ortak çiftçi sayısını 2.2 Milyon olarak kabul edebiliriz.

Bu kooperatiflerin faaliyetlerinde; kuruluş ve faaliyetlerini düzenliyen ayrı mevzuatları, amaç ve politikalarında çakışma, bağlı oldukları Bakanlıklarının çokluğu, faaliyetlerinde aksıyan yanlar, üst örgütlenme noksanlığı, denetim zayıflığı nedenleriyle karmaşık bir durum göstermektedir.

2 — Mevzuat Yönünden Kooperatifler :

Tarım Kredi Kooperatifleri 1581, Tarım Satış Kooperatifleri 2834 ve Tütün Satış Kooperatifleri 1196, Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri 1757 sayılı kanun hükümlerine tabi olarak kurulup, faaliyet gösterdikleri halde, diğerleri 1163 sayılı Kooperatifler kanunu hükümlerine tabidirler.

Kuruluşlarıyla ilgili işlemler Ticaret Bakanlığının görev kapsamına girmekte ise de tarım kredi ve satış kooperatifleriyle Ticaret Bakanlığı, Tütün Tarım Satış Kooperatifleriyle Tekel ve Gümrük, diğerleriyle de Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ilgilidir.

Öte yandan, tarım kesimi dışında faaliyet gösteren kooperatifler de dahil Memleketimizde tüm Kooperatiflere hizmetler, Ticaret, Köy İşleri ve Kooperatifler, Tarım ve Orman, İmar ve İskân Sosyal Güvenlik, Gümrük ve Tekel, Sanayi ve Teknoloji ile Kültür ve Turizm Bakanlıkları tarafından götürülmekte olup, bu hal hizmet kargaşalığına neden olmaktadır.

Kooperatiflerin tek kanun kapsamına alınarak mevzuatın artırılması ve koordine edilmesine, her tür kooperatifin amaç ve uygulamaları gözönünde tutularak örnek anasözleşmelerinin ilgili resmi makamlarca hazırlanmasına gerek ve ihtiyaç vardır.

3 — Teşkilatlanma

a) Kuruluş

Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri kurulması istenildiğinde Ticaret Bakanlığına başvurmak gerekmektedir.

Toprak ve Tarım Reformu Kooperatifleri 1757 sayılı kanuna

göre Toprak ve Tarım Reformunun uygulandığı bölgelerde kurulmuşlarsa da 1757 sayılı kanunun iptali üzerine ilgili çalışmalar durmuştur.

Diğer 1163 sayılı kanuna göre tarım kesiminde kurulan Kooperatifler Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ile ilgili olduğundan, kuruluş için çok amaçlı Köy Kalkınma Kooperatifi şeklinde olacaksa Köy İşleri ve Kooperatifler Destekleme Genel Müdürlüğüne, veya Bölge Müdürlüklerine, yeraltı, yer üstü sulama kaynaklarından yararlanma sözkonusu ise, Toprak - Su Kooperatifi şeklinde olması ve ayrıca Toprak - Su Genel Müdürlüğünün ilerde bulunan Bölge Müdürlüğüne, orman içi ve kenar köylerde oturanların orman malları kesim, nakliye ve değerlendirilmesi konusunda ise Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Köy İşleri Genel Müdürlüğü veya İl Müdürlüklerine, Pancar Üreticilerinin Merkezi Ankara'da bulunan Pancar Ekicileri Üretim Kooperatifleri Birliğine, çay üreticilerinin Çay Kurumuna baş vurup izin almaları gerekmektedir.

b) Üst Kuruluşlar :

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 72 nci maddesine göre konuları aynı veya birbirleriyle ilgili nitelikte olan 7 veya daha çok Kooperatif tarafından Birlik ve 76 nci maddeye göre ise, Kooperatif Birlikleri kendi aralarında Merkez Birliği kurabilirler.

Kanunun 77 nci maddesi hükmüne göre Birlikler ve Merkez Birliklerinin Türkiye Millî Kooperatifler Birliğini kurmaları mümkündür.

Tarım Satış Kooperatifleri ve faaliyet konusuna giren ürün çeşidine ve bölgelerine göre 605 kooperatif 34 Birlik vucudu getirmişlerdir.

Tarım Kredi Kooperatifleri yöre itibariyle 16 Birlik kurmuşlar ve ayrıca bu Birlikler Ankara'da Merkez Birliklerini oluşturmuşlardır.

Köy Kalkınma Kooperatifleri 84 Birlik halinde birleşmişler ve bunlardan bir bölümü Köy - Koop adıyla Merkez Birliğini kurmuşsada, tasfiyesi sözkonusudur. Diğer bir bölüm birlik Hür - Koop adıyla Merkez Birliğini kurmuştur.

Toprak - Su Kooperatifleri 3, Çay İstihsal ve Satış Kooperatifleri 6 ve Su Ürünleri Kooperatifleri 4 Birlik teşkil etmişlerdir.

Henüz Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulmamıştır.

Kooperatifleri tarif ederken birleşmeden kuvvet doğacağı gerçeğini önemle belirtmeğe çalışıyoruz. Kooperatiflerin de birleşmeleri daha kuvvetli olmaları ve amaçlarını gerçekleştirme bakımından zaruridir.

Üst Kuruluşların Tamamlanmış olmasında;

- a) Dayanışmanın kuvvetlendirilmesi,
- b) Finansman imkânlarının geliştirilmesi,
- c) Denetim hizmetleri,
- d) Eğitim hizmetleri,
- e) İşletmecilik hizmetlerinin organizasyonu ve yürütümü

Bakımlarından yararlar olacaktır.

4 — Finansman

Özel kanunlarla kurulmuş olan Tarım Kredi ve Satış Kooperatiflerinin finansmanı ile Ziraat Bankası görevlidir.

Ziraat Bankasının Tarım Kredi Kooperatiflerinin herbiri için tesbit ve kullandığı kredilerin toplamı 58,2 Milyar lirayı bulmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine Krediler Ticaret Bakanlığı'nın izni üzerine (Kanun 2834 Madde : 18) Ziraat Bankası açılıp kullanılmaktadır. 1980/81 kampanyasında Bankaca 95 9 Milyarı destekleme alımları için olmak üzere toplam 125 milyar lira kredi açılmıştır.

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin ürün satışlarından karşılamadıkları destekleme alımlarından borçlanmanın zaman zaman çıkarılmış olan kanunlarla konsolide edilmesi yönüne gidilmiştir.

- 1961/154 sayılı kanunla 377,2 Milyon,
  - 1963/250 sayılı kanunla 393,8 Milyon ve
  - 1981/2569 sayılı kanunla 30,2 Milyar TL.
- Hazinece karşılanmıştır.

Esasen maliyet masrafları özel sektöre göre fazla olan bu kuruluşların kampanya faaliyetlerini önemli miktara varan zararlarla kapattıkları görülmektedir.

Çay İstihsal ve Satış Kooperatifleri ve Birliklerini Ziraat Bankası, Pancar İstihsal ve Satış Kooperatiflerini ise Şeker Bank finanse etmektedir.

1163 sayılı kanuna göre kurulmuş olan Tarım Kooperatiflerini finanse edecek belli bir Banka görevli kılınmamıştır. Projeye dayanan yatırımlarının ve işletme faaliyetlerinin gerektirdiği kredi ihtiyacının Ziraat Bankasınca kendi mevzuatına göre kredilendirilmesi yoluna gidilmektedir. Son yılda 318 Kooperatife açılan kredi toplamı 958 Milyon lirayı bulmaktadır.

Her kooperatife kredi açılmadığı gibi açılan kredilerin miktar bakımından yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bankaca prejenin önemi konusu gerçekleştirme olasılığına, kooperatifin özkaynak ve ortaklarının sayısı, faaliyetle ilgili bağlantısı, yönetimi ve kredi karşılığının dikkate alınması gerekeceği tabiidir. Ayrıca, krediye uygulanan faiz tarımsal amaçlılarda % 20 - 22 ve Ticari amaçlılarda % 36 ve Sınai amaçlı olanlarda % 22 oranındadır.

«Tarımsal Köy Kooperatiflerini ve üst örgütlerine yapılacak Devlet Yardımının Tahsis ve sarf şekli hakkındaki Yönetmelik» hükümlerine göre proje konusu tesbit edilmiş ve uygulamaya koyma durumunda olan Kooperatiflerden projeleri Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığınca uygun görülen ve Devlet Plânlama Teşkilâtınca vize edilenler için ayrılmış olan ödenekten yatırımın değerinin % 80 - 85 ine kadarı karşılanmaktadır.

Kooperatiflerin başlanmış projelerinin bir an önce tamamlanması için ise proje yatırım tutarının % 70 ine kadar kredi verilmektedir.

1980 yılı sonun itibariyle 1 036 kooperatifin 2069 projeli yatırımına 632,1 Milyonu hibe, 1.883,2 Milyonu kredili olmak üzere 2,5 Milyon liralık Devlet Yardımı tahsis edilmiştir.

Kooperatiflerin çok banka tarafından yeterli veya yetersiz oranda kredilendirilmesi veya kredilendirilmemesi hali, finansmanın inancası, vade, faiz bakımlarından farklı uygulamalar olması ve hatta ortağın aynı ihtiyacının çeşitli kooperatifler aracılığı ile az veya çok mükerrer kredilendirilmekte olması nedeniyle, yasal düzenlemeler yaparak, tüm kooperatiflerin faaliyetlerini finanse edecek bir Bankanın görevlendirilmesi veya bir Kooperatifler Bankasının kurulmasına ihtiyaç vardır. Bu durum kooperatif-

lerin öz kaynaklarını geliştirmek, mali kaynakları azami yarar sağlayacak şekilde kullanma ve kredinin masraf yükünü azaltma ve kredi kullanımını kolaylaştırma bakımlarından yararlı olacaktır.

5 — Denetim :

Denetimden maksat işlemlerin ve faaliyetlerin düzenli gitmesine yardımcı olmaktır.

1163 sayılı Kooperatifler kanununun 90. maddesi hükmüne göre, Ticaret Bakanlığı Kooperatiflerin, Kooperatif birliklerinin ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğinin işlem ve hesaplarını ve varlıklarını müfettişlere veya kooperatif kontrolörlerine denetlettirebilir.

Ticaret Bakanlığı teftiş ve denetleme işleri için Kooperatifler Birliklerini ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini veyahut ilgili teşekküllerle müesseselerini de görevlendirebilir. (K : 1163 Madde : 91) Bu konuda hazırlanmış olan tüzük 10.9.1971/7-10643 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuştur.

Uygulamada görüldüğü üzere, tarım kredi kooperatifleri Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğinin müfettişlerince, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Ticaret Bakanlığınca, tarım satış kooperatifleri kendi birliklerince ve Birlikler Ziraat Bankası veya Bakanlık Müfettişlerince, 1163 sayılı Kanuna göre Kurulan Köy Kalkınma ve diğer tarım kesiminde görev yapan kooperatifler Birliklerince ve Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığınca teftiş ve denetime tabi tutulmaktadır.

Ayrıca, bu kooperatif ve birliklere kredi açan finansman kuruluşları kredilerin açıldığı amaçta kullanımını denetlemektedirler.

Kooperatifler, seçimle görev alan denetçilerin denetimine tabidirler. Denetçiler işletme hesabıyla, bilançosunun defterlerle uygunluk halinde bulunup bulunmadığını, defterlerin düzenli bir şekilde tutulup tutulmadığını ve işletmenin neticeleriyle mameleki hakkında uyulması gerekli olan hükümlere göre işlem yapıp yapılmadığını incelemekle yükümlüdürler. (K : 1163 Madde : 66) İnceleme sonuçlarıncı her yıl yazılı bir raporla genel kurula sunarlar (K : 1163 Madde : 67)

Uygulamada görüldüğü üzere seçimle görev yüklenen denetçiler çoğunluğu ile bu görevin ehli olmadıkları gibi, yine çoğun-

lukla Kooperatif İdarecileri tarafından rapor düzenlenmekte, Genel Kurula bazı hususların klasik ifadelerle yansıtılmasıyla yetinilmektedir. Bu denetimin denetimden beklenen uyarı ve yararı sağladığını iddia etmek mümkün değildir.

Denetimde en etkin ve yararlı olanı Kooperatifin kendi üst kurullarınca denetlenmesidir. Daha iyi faaliyet ve başarılı sonuç alınması için buna gerek vardır.

Türkiye Milli Kooperatifler Birliği de henüz kurulmamış olduğundan, Kooperatifler denetimde en etkin üst kuruluşdan yoksundurlar.

Denetimin bu konuyu asli görev olarak yapan teşekküller tarafından yapılması, örneğin Almanya'da olduğu gibi Denetimden beklenen yararı daha da artıracak ve tarafsız bir değerlendirme yapmak imkânını verecekse de, henüz Memleketimizde böyle bir uygulama yapılmamaktadır.

Ayrıca, işletmecilik faaliyetlerinin iş ve çalışma programlarına, bütçe imkân ve hedeflerine uygunluğu, yıl içi aksamaları denetlenmemekte, kooperatifin geleceği münakaşa edilmemekte ve kâr - zarar nedenleri üzerinde durulmamaktadır.

Bu haliyle kooperatiflerde denetim zayıftır ve umulani vermekten çok uzak kalmaktadır.

6 — Eğitim

Birleşerek kuvvetli olunacağına inanmak, kooperatiflerin sosyo - ekonomik yararını bilmek ve katılmak, bilgi ve beceri işidir. Kooperatiflerin olumlu faaliyet'e bulunmaları ve ortaklarına yararlı olmaları; aynı zamanda işletmecilik prensiplerine uygun olarak çalışmaya, devlet ve özel sektör kuruluşları yanında yerlerini pekleştirmeye bağlıdır.

İyi ortak, kooperatifçi ve işletmeci olmak için öncelikle bir eğitim uygun ve yararlıdır. Kooperatifleri başarıya ulaştırmak için kooperatifçilik eğitimini geliştirmek gerekir.

Türk Kooperatifçilik Kurumu Kooperatifçilik eğitimini ana faaliyeti olarak benimsemiş olup, dergi, konferans, kooperatifçilik, haftası, kurslar, kongreler, konuşmalar vasıtasıyla çabalarını sürdürmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri personeline, önce Ziraat Bankası tarafından açılmış olan kurslara şimdi Merkez Birliklerince devam edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığınca Ticaret Liseleri meslek dersleri öğretmenlerine kooperatifçilik öğretimi için kurslar açılmış ve T. Kooperatifçilik Kurumunun da katkısı büyük olmuştur. Ticaret Lisesi öğrencileri için kooperatifçilik seçimli ders olarak öğretilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığınca, okullarda kooperatifçilik eğitimi yapmak ve kooperatif kuruluşuna yer vermek amacıyla hazırlanan «S. S. Okul Kooperatifleri Anasözleşmesi» metni 1954 sayılı tebliğler dergisinde (Ayrıca Karınca Dergisinin Ocak 1976 tarihli 469 sayılı nüshası eki olarak da) yayımlanmıştır. Buna göre okul kooperatifleri kurulması yönüne gidilmişse de, ortaklarının devamlılığı olamadığı, işletme ve bilhassa muhasebe bilgi ve beceri eksikliği nedeniyle faaliyetlerini sürdürmeleri mümkün olamamış ve çoğunluğu kantin şekline dönüşmüş ve bazı kooperatif satış yerleri kişilere kiralanmıştır.

Ticaret ve İktisat Akademilerinde de Kooperatifçilik eğitimi ya seçimli ders şeklinde veya enstitü açılmak suretiyle yapılmaktadır.

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı bünyesinde Milli Kooperatifçilik Eğitim ve Araştırma Enstitüsü açılması çalışmaları devam etmektedir.

Bütün bu eğitim faaliyetlerine rağmen kooperatifçilik eğitimi zayıftır, yetersizdir. Ayrıca yapılan eğitimde dağınıklık göstermektedir.

Kooperatifçilik eğitiminin tek elden Devlet tarafından yapılması, kooperatiflere bilgili, bilinçli kooperatifçi - işletmecilerle yetiştirilmesi ve ayrıca Kooperatiflerde Yönetici ve personele hizmet içi eğitim yaptırılmasını gerekli görmekteyiz.

Ayrıca kooperatife karşı ortaklık işlem ve taahhütlerini gereği gibi yapmayan ortakların da muhakkak eğitilmeleri gerektiği kanısındayız.

7 — İşletmecilik,

Kooperatiflerin gelişip çoğalmalarında biz kooperatifçiler hep kooperatifçilik özü üzerinde durmuşuzdur.

Kooperatifçiliğin, kooperatiflerin ne olduğunu, ne olmadığını, prensiplerini, tarihçesini konuşmuş, öğretmeğe çalışmışızdır. üretmeni kooperatif ol diye uyarılmış, direnmişizdir.

Memleketimizde kooperatifler faaliyetlerini olumlu yürütüyor ve başarılı olabiliyorlar mı? Hayır.

Kooperatifleri başarısız kılan yanları bunların aynı zamanda birer işletme olduklarına az önem vermiş olmamızdandır. Bir işletme olarak kooperatifler, ortaklarına yararlı olmak ve ortaklarına yansıtılmak üzere faaliyetlerini kârla kapamaları gerekmektedir.

Bunun için işletmecilik prensiplerine uyulmak gerekmektedir.

a) Yönetim :

Kooperatifte görev alacak yöneticilerin (Yönetim Kurulu Üyeleri ve Müdür) işletmecilik bilgi becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Kaç Kooperatifte bu yetenekte yönetici vardır?

b) Finansman :

Kooperatiflerde ortaklarca oluşturulacak kooperatifin faaliyetinde hareketi sağlayacak bir özkaynağa - sermayenin mevcudiyeti şarttır. Kooperatifler önceleri az ortaklı kuruluyor ve dolayısıyla ilk sermaye miktarı az oluyor. Sonradan ortak sayısı arttıkça sermayede de artış başlıyor. Ancak, dış mali kaynaklardan yararlanmağa fazla önem verildiğinden bunun sağlanamaması veya sağlanan miktarın yeterli olmaması halinde faaliyetin olumsuz sonuçlanması durumu ile karşılaşılıyor. Faaliyetin olumsuz olması yeni ortak olmak isteyenleri durduruyor ve hatta ortaklıktan ayrılmaları veya ortak işlemlerinde taahhütlerin yerine getirilmemesi durumu oluyor.

Öte yandan, dış kaynakların faiz yükü ağırdır. Faiz masrafı maliyeti olumsuz etkiliyor, Kârı azaltıyor veya zarar doğuyor.

c) Üretim :

Ortakların kooperatifleriyle işlemlerinin azami seviyede olması gereklidir.

Uygulamada görüldüğü üzere Tarım Satış Kooperatiflerine ve bu konuda faaliyet gösteren 1163 sayılı kanuna göre kurulmuş diğer kooperatiflerde ortak, pazarda fiyat daha çok ise, kooperatife

ürün taahhüdünü yerine getirmekten kaçınır. Kooperatifte fiyat yüksek ise başkasının mahsulünün de koopera'ife teslimine aracı olmağa çalışır. Bu her halde de kooperatifin faaliyetinin aksamasına ve zararına sebep olmaktadır.

Kooperatifler ortak ürünlerinin işlenmesini ya gerekli tesislere sahip olmadıkları için yapamazlar veya kredi faizinin fazlalığı, ürünün uzun süre elde tutulmasından dolayı depolama, bakım, sigorta, primi ve sair masraflar, fazla personel ve işçi istihdamı nedenleriyle maliyetleri yüksek olur ve özel sektöre göre çok farklı olumsuz maliyetleri onları şanssız - başarısız kılar.

Kooperatifin ortak ve yöneticileri üretim teknoloji, s'andard ürün elde etme konularında yeterli bilgi ve beceriye sahip değildir. Pazar araştırması da gerektiği şekilde yapılamamaktadır.

Kooperatifler ürün ve mamüllerini özel sektör gibi kolay ve hızlı pazarlayamazlar. Bu çabuk ve isabetli karar verememelerinden, sürüm - satış kanallarından gerektiği gibi yararlanamamalarından, fırsatları değerlendiremediklerinden de ileri gelmektedir.

d) Personel :

Bugün kooperatiflerin çoğu yeterli personele sahip değildirler. Genelde eğitim görmüş kooperatifçi işletmeci personelden kooperatifler yoksundurlar.

Çok kooperatifte yeterinden çok personel vardır. Çok kooperatifte iktidardaki partilerin taraf'alarına personel alımında öncelik verilmiştir.

Kooperatiflerin personelinin yöneticiler'le, ortaklarla, müşteri'lerle ilişkilerinde denge bozulmuş, hizmetin yürütülmesinde aksamalar süre gelmiştir.

Bilgili, becerili, yeter sayıda personelin kooperatife hizmet'i, yararı azami olur.

e) Muhasebe :

Koopera'iflerde muhasebe, yönetici ve personelin genel muhasebe bilgilerinin uygulamaya koyulmasıyla yürütülme çabası içindedir.

Bir işletme olduğu kadar kooperatif olması nedeniyle kendine has bir muhasebe sisteminin benimsenip uygulanması gerekmektedir.

Bu muhasebe, faaliyet konusuna göre yapılan işleri kayıtlara yansıtacak ve hem de ortaklarla işlemlerini gösterecektir.

Bugün çok kooperatifin muhasebecisi yerli değildir. Kayıtlardan istatistiki bilgiler çıkarılması mümkün değildir. Çoğu yıl sonu faaliyetlerinin sonuçlarını bilanço ve kâr - zarar cetvellerine gereği gibi yansıtamamaktadırlar.

İş ve çalışma programı hazırlayan, buna göre bütçe yapan, yıl içinde zaman zaman faaliyetini muhasebe kayıtlarından kontrol eden, olağanüstü durumlar karşısında tedbir alma yoluna giden, muhasebe kayıtlarından kooperatifin geçmiş yıllarını bilecek bugünkü faaliyeti ve gelişmeği değerlendirebilen ve gelecek yılları bugünden görebilen kooperatiflerin sayısı kaçtır. Her halde çok azdır.

IV — KOOPERATİFLERİN GELECEĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER - TEDBİRLER

Ortaklarına ve Memleket ekonomisine yararı büyük olan kooperatiflerin Devlet ve özel sektör yanında daha yaygın, güçlü bir sektör olarak yerini alması gerektiği görüşündeyiz.

İlk kuruluşundan bu yana çoğalmışlar, gelişmiş'ler ve yine de arzu edilen seviyeye varamamışlardır. Kooperatiflerin daha iyi işlerliği, donatımı, desteklenmesi daha çok çiftçi ailesini bünyesinde toplaması ve hizmetini artırması yolunda çabalar sürdürülecektir. Bu arada, Kooperatifleri faaliyetlerinden alıkoyan, olumsuz kılan aksıyan yanların da giderilmesi gerekmektedir.

Kooperatiflerin tarihi gelişimi, edinilen tecrübeler ve bilgi'ler, kırsal alanda yani tarım kesiminde Kooperatiflerin daha etkin faaliyet göstermelerini ve başarılı olmalarını mümkün kılacak düzenlemeleri getirmeğe ve tedbirleri almağa zorlamaktadır.

1 — Yeniden Örgütlenme :

a) Kooperatifler çok yönlü faaliyet göstermelidirler.

— Ortakların üretimleri için gerekli girdilerin ve araçların temini,

— Her bir ortağın işletme genişliğine ve ihtiyacına göre kulhanımı külfetli ve masraflı olan selektör, traktör ve harman maki-

neleri gibi büyük ziraat makine ve araçların Kooperatifçe satın alınıp ortakların ihtiyaçları için kiralanması,

— Ortakların tüketim maddeleri ve kullanımını devamlı ev araçlarının temini,

— Ortak ürünlerinin tesellümü

— Yıllık çevirme ve orta vadeli donatım ihtiyaçlarının kredilendirilmesi,
faaliyetlerini üzerine almalıdır.

Girdi ve diğer ihtiyaç maddelerinin teminine Birlikler aracı olmalı, Kooperatifler tesellüm edecekleri ortak ürünlerini Birliğe teslimle yetinmelidirler.

b) Birlikler daha çok ticari ve işletmecilik faaliyetleriyle ilgilennemelidirler.

— Ortak ürünlerinin depolanması, yarı mamül veya mamül hale getirilmek üzere işlenmesi,

— Ürünlerin pazarlanması,

— Kooperatifin ve ortakların ihtiyacı olan malların temini ile kooperatiflere teslimi,

— Kooperatiflerin denetimi

faaliyetlerini yüklenmelidirler,

(Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerini Kooperatif olmaktan uzak tutan destekleme alımlarına ise yer verilmemelidir)

c) Kooperatifler Birliklerini (İl merkezlerinde veya faaliyet kapsamı yoğun olup gerektiriyorsa daha küçük alanda ve merkezi yerde) kurmalı ve biran önce Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nin kurulması sağlanmalıdır.

d) Türkiye Milli Kooperatifler Birliği

— Kooperatif ve Birliklerin çalışma esaslarını tesbit etmeli ve ona göre uygulamada bulunmalarını sağlamalı,

— Kooperatif ve Birliklerin denetimini yapmalı,

— Kooperatiflerin Devletle münasebelerini yürütmeli,

— Ortak ürünlerinin pazarlama ve bilhassa ihracatını organize etmeli,

— Kooperatif ve Birliklerin Kooperatifler Bankasıyla aralarındaki kredi ve Banka hizmetlerini kontrol ve düzenlemelidir.

e) Yukarıda arz ve açıklanan duruma iyi bir uyum getirmek üzere, aynı yerde aynı konuda faaliyet gösteren Kooperatifler aynı kooperatif çatısı altında birleştirip kuvvetlendirilmelidir.

f) Kooperatifler Danışma Kurulu'da kurulmalıdır.

g) Tarım kesimindeki kooperatiflerin kuruluş ve faaliyetleriyle bir bakanlık (örneğin Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı) ilgilenmeli, görev almalıdır.

2 — Mevzuat :

Kooperatiflerin tabii tutulduğu mevzuat kargaşalığını, mükerrer hizmet ve faaliyeti ve dolayısıyla sakıncalarına yer vermemek üzere, kuruluş ve işleyişi kolaylaştırmak ve daha etkin faaliyet için tarımsal kooperatiflerin tek bir statü altında toplanmasını zorunlu kılacak bir «Tarımsal Kooperatifler Kanunu» çıkarılmalıdır.

Kooperatif, Birlik ve ayrıca Birliklerin çay, fındık, tütün, zeytin su ürünleri ve diğer ürünler itibariyle amaç ve uygulamaları gözönünde tutularak örnek anasözleşmeleri ilgili resmi makamlarca hazırlanmalıdır.

3 — Finansman :

a) Kooperatiflerin kendi öz kaynaklarını geliştirici imkânlar getirilmeli ve öncelikle aynı yerde ve aynı konuda çalışan kooperatiflerin birleştirilmeleri yoluyla öz kaynağın daha kuvvetli olması imkânı da yaratılmalıdır.

b) Dış kaynaklardan kredi temini zor ve pahalıdır. Kooperatiflerin bir kısmı daha iyi imkânlarla yeterli ve fakat çoğu daha zor ve az krediyi daha fazla faiz külfetine katlanarak temin edebilmektedirler. Hiç kredi temin edemeyen Kooperatiflerin sayısı da az değildir.

Tarım kesimindeki kooperatiflerin finansman ihtiyacını karşılayacak bir Bankanın mevcudiyeti zaruridir. Kooperatiflerin kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını teminle görevli bir Kooperatifler Bankası biran önce kurulmalıdır. Finansman görevi Ziraat Bankasınca da üstlenilebilir.

Kredi faizi düşük, miktarı yeterli olmalıdır.

Ayrıca ve yeniden kurulması yönüne gidilecekse, bu Banka Devlet tarafından kurulup sermayesi konulmalı ve Ziraat Bankasının ve de Kooperatiflerin sermayeye iştiraki, yönetime katkısı sağlanmalıdır.

Kooperatif ve Birliklerinin tüm bankacılık hizmetleri de bu banka tarafından yapılmalıdır.

4 — Eğitim :

Kooperatiflerin faaliyetlerini olumlu sürdürebilmeleri bakımından bilgili ve becerili elemanların görev almalarını sağlamak üzere bu personelin yetişmesi ve eğitilmesi öğrenimini yapacak Kooperatifçilik Meslek Okulu veya klejinin biran önce Milli Eğitim Bakanlığınca kuruluşu sağlanmalıdır.

Ayrıca yöneticilerin ve ortakların da eğitimi yönüne gidilmelidir.

5 — Denetim :

Kooperatifin denetimi Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Türkiye Milli Koperatifler Birliği ve ayrıca kredi kullanımı bakımından da Kooperatifler Bankası tarafından yapılmalıdır.

Sanırım bu tedbirler ve yeni düzenlemelerden sonra Kooperatifler tarım kesimine daha iyi hizmeti daha az külfet ve masrafla götürecektir, kooperatifler daha gelişip, teşkilatlanıp, kuvvetli olacaklardır.

TARIM KOOPERATİFLERİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

□ Akın ŞEHİRLİOĞLU □

I — GİRİŞ

Ülkemizde 1981 yılı rakamlarına göre 14893 Tarım Kooperatifi mevcut olup üye sayısı 3.476 427 dir. Tarım İşletmeleri sayısının 3,5 Milyon civarında olduğu'da göz önüne alınırsa her tarım işletmesinden bir kişinin aynı zamanda Bir Kooperatifinde ortağı olduğu gibi bir durum ortaya çıkmaktadır ki bu Tarım kesiminde Kooperatifçilik fikrinin yaygın olduğunu düşündürmektedir.

Kooperatif fikrinin bu kadar yaygın olduğu Tarım kesiminin yapısı özetle şu özellikleri göstermektedir.

1 — Tarıma küçük aile işletmeleri hakimdir.

2 — Çiftçi Tarla ziraatı, (Bahçe Ziraatı ve Hayvancılık ile uğraşırken bunlardan elde ettiklerini de değerlendirmeye çalışarak çok yönlü bir ekonomik faaliyet içerisinde.

3 — Çiftçinin girdilerini temin edebilmesi, verimini artırıcı tedbirleri alabilmesi için işletme sermayesine ve Krediyeye ihtiyaç vardır.

4 — Ürünlerini paraya çevirmede pazara karşı etkili değildir.

Toplumumuzun Sanayileşmeye geçişi, Şehirlere hızlı, akın, Çiftçisinde, pazar için üretim yapmasını gerektirmekte, dolayısıyla onu yeni sosyal ve iktisadi meselelerle karşılaşmaktadır.

Bilhassa Küçük Tarım işletmesinin hakim olduğu ülkemizde,

1 — Ekonomik Durumunu geliştirme isteği,

- 2 — Daha fazla kaynaklar bulma isteği
- 3 — Daha iyi hizmetler elde etme isteği
- 4 — Daha iyi bir yaşama seviyesine kavuşma isteği,

Muhtaç ve Kalabalık bu kitleyi Kooperatifçiliğe itmektir.

Fertlerin kendi başına elde edemedikleri mal ve hizmetleri sağlamayı ortak ekonomik ve sosyal meselelerini karşılıklı yardım ve dayanışma suretiyle çözümlenmesi esas alan Kooperatifçilik, Ülkemizde Ekonomik ve Sosyal gelişmenin aracı olan bir sosyal politika olarak benimsenerek düzenleyici ve iyileştirici faaliyetlerinin Toplumun bütün kesimlerine yayılmasına çalışılmaktadır.

2 — TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİĞİN TARİHİ GELİŞMESİ

Benimsediğimiz anlamdaki Kooperatifçilik hareketinin dünyada doğması ve yayılması 18. Yüzyılın sonunda başlar.

Bu devrede Kara Avrupası'nda, çok tesirli ekonomik, sosyal ve siyasi değişimler başlamıştır. Endüstri devrimi toplumu dağıtmış, hızlı şehirleşme şehirlerde yaşayanları karşılayamayacakları sıkıntılara sokmuştur.

Öte yandan, o zamana kadar kendine yetecek kadar üreten köylü, satmak için üretmeye başlayınca yeni yeni araç'ar ve malzemeler, satın alabilmek, kendisinden ürün olarak toplanan vergileri para olarak ödeyebilmek için, tefecilerden büyük miktarlarda borç alma mecburiyetinde kalmış ve onlara karşı büyük borçlara girmiştir.

İşte ortaya çıkan bu yeni kargaşa, Toplumuda yeni bir ekonomik sosyal model arama düşüncesine iterek, Kooperatif düşüncesini doğurmuştur.

Her ne kadar 1844 yılında kurulan ilk Kooperatif bir tüketici kooperatifi isede, Kooperatifçiliğin en yaygın olduğu alan tarım alanı olmuştur. Ve tarım kooperatifçiliği fiilen Almanya'da kredi, satın alma ve pazarlama konularında içine alan eksiksiz bir şekilde kurulmuştur.

Fransa, İtalya ve Almanyanın Kooperatifçilikte üretim, İngilterenin ise tüketim ve tüketiciyi koruma tecrileri görülmektedir.

Dolayısıyla üretim teorileri ile hareket edenler tarım kesminde Kooperatifçiliği yaymış ve kuvvetlendirmişlerdir. İngilterede ise Tarımın kiracılık temeline dayalı olması tarım kooperatifçiliğine hiç bir zaman büyük bir yer vermemiştir.

Bu gelişim bize Tarım Kooperatifçiliği için şu sonuçları vermektedir.

1 — Kooperatif hareket mülke dayalıdır.

2 — Kooperatifçilik gönüllü bir harekettir.

3 — Kooperatif hareket, mülke dayalı olduğu halde idaresinde sermayenin miktarı oy sahibi değil, ortak oy sahibidir. Demokratiktir.

Avrupa'da toplumun sıkıntıları neticesi bir arayış sonunda ortaya çıkan Kooperatif kavramı Türk toplumu için eskiden beri süre gelen ve bilinip uygulanan bir kavramdır. Tarihi seyri içerisinde Türf örf ve adetlerinden kaynaklanan ve dayanışma ruhunun bir sonucu olan imece, ahilik, haşar gibi müesseseler kurulmuş ve yaşatılmıştır. Bu gelişim içerisinde Toplumumuzda batılı anlamda kooperatifçilik 1863 yılında başlamıştır.

1863 yılında Memleket sandıkları adıyla ilk Tarım kredisi teşkilâtı kurulmuştur. Bu sandıkların finansmanı devlete ait arazilerin İmece usulü ile ekilmesinden elde edilen gelirlerden karşılanıyordu. Bilahare artan kredi istekleri karşısında, Aşar vergisine % 1 lik bir ilave yapılmıştır. Bu yeni uygulamada Memleket sandıklarının adı da Menafi Sandıklarına dönüşmüştür.

Artan ihtiyaçlar yeni bir kredi kuruluşuna ihtiyaç hissettirince Ziraat Bankası kurulmuş, Menafi sandıkları lağv edilerek o zaman 2. milyon altın lira olan sermayesinde Ziraat Bankasına aktarılmıştır.

İlk Tarım Satış Kooperatifi de 1914 yılında Aydın İncir müstahsilleri Birliği'dir. Cumhuriyetin ilânından sonra 1924 yılında 498 sayılı İibari Zirai birlikleri kanununda çıkarılmış, bu Kanun yerini 1929 yılında çıkarılan 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa bırakmıştır. 1935 yılında kabul edilen 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununun temeli bu kanundur. 1972 yılında da 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve birlikleri Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bu arada Kooperatifçiliği geliştirip yaymak için 1931 yılında Türk Kooperatifçilik Cemiyeti adıyla Türk Kooperatifçilik Kurumu kurulmuştur. Kooperatifçilik hareketini daha serbest hale getirebilmek için kooperatifçilik ile ilgili hükümleri Ticaret Kanunundan çıkarıp yeni bir Kooperatifçilik kanunu hazırlama yolundaki çalışmalar neticesi 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bu gelişmeler ışığında şunu söyleyebiliriz ki, kooperatifçilik hareketi Devletin müdahalesi ve katkısı ile yukardan aşağıya doğru başlatılmış bir harekettir. Devlet Kooperatifçiliği bir sosyal ekonomik politika olarak benimsenmiştir. Ancak Kooperatifçiliğimiz henüz kendini finanse edip yürüten ve yöneten bir durumda değildir. Devletin vesayet ve güdümü altındadır. Bu durumda Vatan-daş Kooperatifi bir kamu kuruluşu niteliğinde görmekte, Kooperatifçiliğe yaklaşımı Kooperatifçiliğin ilkeleriyle ters orantıda olmaktadır. Kooperatifçiliğin dayanışma ve birlik ruhu temel alınmadığından, Kooperatifçilik anlayışı yağma anlayışına dönüşmektedir.

3 — KOOPERATİFÇİLİĞİN BUGÜNKÜ DURUMU

Bu gün ülkemizde çeşitli kanunlara göre kurulmuş 25 çeşit'de 41240 kooperatif bulunmakta olup 14893 ü 12 çeşit tarım amaçlı kooperatiftir. Tarım amaçlı kooperatifler 127 birlik ve 3 merkez Birliği kurmuşlardır. Tarım amaçlı kooperatiflerin ortak sayısı 3.476.427 dir.

1980 genel nüfus sayımı neticelerinin değerlendirilmesine göre ülke nüfusunun % 56 sı olan 25 milyon köylerde yaşamakta olup, Köylerde yaşayan nüfusun 12,5 Milyonu faal nüfus olduğuna göre faal nüfusun % 28'i tarım amaçlı kooperatiflerin ortaklarıdır.

Köylerde Kooperatif sayısı oldukça fazla olmakla beraber Kooperatifçiliğin sosyal ekonomik yönünden güçlü olduğu söylenemez.

Tarımda, Kooperatifçilik hareketi ülkemizde 1581, 2834, 1196, 1163 ve Mülga 1757 sayılı kanunlar düzenlenmektedir.

1757 sayılı kanunun iptal edilmiş olduğu, 1196 sayılı kanununda belirli bir kesime hitap ettiği göz önüne alınırsa 2834, 1163 ve 1581 sayılı kanunlar Tarım amaçlı Kooperatiflerin faali-

yetlerini düzenlemektedir. Bu kanunlarla kurulmuş Kooperatiflere ayrı ayrı kısa bir göz atmak, Kooperatifçiliğimizin bu günkü durumunu ve meselelerini de bize gösterecektir.

Tarım Satış Kooperatifleri:

TSKB nin kuruluş amacı genel olarak ortaklarının ürünlerini pazarlamaktır. Başka bir deyişle pazarlama için her türlü faaliyeti göstermektedir.

TSKB. leri 1935 yılında kabul edilmiş olan 2834 sayılı tarım satış Kooperatifleri ve birlikleri kanuna göre kurulmuş olup Kooperatif sayısı 826 dır. 674 bin ortağı 23 birliği mevcuttur. Bu birliklerde ortak sayısı sınırlı değildir.

T.S.G.B. lerinin bir merkez birliği yoktur. Bu eksiklik birliklerarası koordinasyonu ve işbirliğinin yapılmamasına sebep olmaktadır. Destekleme alımları bu birliklerce yapılmadığından birlikler birer ofis durumuna gelmişlerdir.

Tarım Kredi Kooperatifleri:

TKK leri tarım kesiminde yaygın ve etkili kooperatiflerdir. Önce 1924 yılında 448 sayılı İtibari Ziraat birlikleri Kanunu ile nüvesi atılmış bilahare 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile kuruluşları hızlandırılmıştır.

Bilahare 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile bu Kooperatifler çalışmalarını sürdürmüşlerdir. TKK leri 1972 yılında kabul edilen 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve birlikleri kanunu ile bugünkü faaliyetlerine ulaşmışlardır.

TKK nin faaliyetleri genel olarak ortakların üretimini düzenlemek artırmak ve değerlendirmek için ucuz kredi sağlamak, ortakların ihtiyacı olan girdileri sağlamak ve ortaklarına alet ve makina tahsis etmektir.

TKK 'nin ortak sayısı 1 milyon 350 bin olup Kooperatif sayısı 2533 Birlik sayısı 9 dur.

TKK leri sadece Ziraat Bankasıncı Kredilendirildiği, ve Ziraat Bankası Kredileride genellikle bu kooperatiflerce dağıtıldığı için TKK lerine bir Devlet organı, bir Ziraat Bankası şubesi gözüyle bakılmakta Ortakların genellikle yönetim ve işleyişe tam katılmaları sağlanamamaktadır.

Öte yandan T.K.K.'leri devamlı kredi veren bir müessese durumunda kaynak sıkıntısı çekmekte, yeni kaynaklar bulma zorundadır. T.K.K.'lerine mevduat kabulü imkânları tanınsa bu kooperatifler Tarım sektöründe sermaye biriktirici kuruluşlar olurken ortaklarının kredi ihtiyaçlarını daha geniş miktarlarda karşılayabileceklerdir.

KÖY KALKINMA KOOPERATİFLERİ

Köy kalkınma kooperatifleri 1965 yılında Türk Ticaret Kanununun Kooperatif şirketlere ilişkin hükümlerine göre kurulmağa başlanan bilahare 1163 sayılı kanun ile kuruluş ve işleyişleri düzenlenen yakın tarihli Kooperatifler olmakla birlikte bugün sayıları 7441'i bulmuştur. Ortak sayısı 585 bindir. 81 Birliği 2 merkez Birliği vardır.

Bu kadar kısa zamanda KKK'nin çoğalmasında iki temel vardır. Birincisi yabancı ülkelere giden işçilerin tasarruflarını yurda çekerek özellikle tarım alanında yatırımlara aktarmak. Bunun için de bu Kooperatiflere kaydolanlara yurt dışına gitmede öncelik tanınmıştır. İkinciside o yıllarda kurulmuş olan Köy İşleri Bakanlığınca Kooperatifçiliğin Köy kalkınmasında bir araç olduğu görüşünün benimsenmesidir. Önce hızlandırıcı bir faktör ile Köyde Kooperatif hareketi başlattırma bilahare bu Kooperatiflere, Kooperatifçilik kavramına uygun faaliyet kazandırmak stratejisi uygulanmıştır.

Ancak Ortak bir Sosyal ve Ekonomik amaca yönelmek ihtiyacı ve arzusunda olmayanların sırf dışarıya gidebilmek için bir araya gelmeleri KKK. de istenen amaca varılmasını sağlamamıştır.

KKK.'leri çok amaçlı kooperatifler olup bilhassa ürün değerlendirme ve Tarıma dayalı imalatı geliştirerek köyde yeni istihdam imkânları yaratmaları bakımından arzulanan kooperatiflerdir.

PANCAR EKİCİLERİ İSTİHSAL KOOPERATİFLERİ

Önceleri 1951 yılından itibaren Ticaret Kanunu Hükümlerine göre kurulan bu kooperatifler sonraları 1163 sayılı kanun hü-

kümlerine tabi olmuştur. 715.000 ortağı olan 21. Kooperatiftir ve bir üst birliği vardır.

Şeker Şirketinin faaliyetlerini tamamlar nitelikte bir çalışma içersinde olan Pancar Kooperatifleri bu Şirketin güdümündedir.

4 — TARIM KOOPERATİFLERİNİN MESELELERİ

Tarım Kooperatiflerinin çeşit ve sayı olarak çokluğu ülkemizde Kooperatiflerin ve kooperatifçiliğin başarılı bir seviyede olduğu anlamına gelmemelidir. Aksine çok çeşitli ve çok sayıda kooperatifler, Kooperatifçiliği güçsüz ve başarısız kılmaktadır.

Başarı, amaca ulaşma, yakınlaşma derecesi ile ölçülür. Kooperatifin amacı fertlerin sosyal ve ekonomik meselelerini dayanışma ve karşılıklı yardım ile çözmedir. Türkiye'de Kooperatifçiliğin amacında Ekonomik ve sosyal gelişmede Kooperatiflerden istifade etmektedir. Bu açıdan baktığımızda kooperatif ilkeleri ve Türkiye'de Kooperatifçiliği etkileyen çevreyi kısaca incelersek Tarım Kooperatiflerinin meseleleri ortaya çıkacaktır.

KOOPERATİF İLKELERİ

a) Açık üyelik, Bu ilke esas espirisinde uygulanmamaktadır. Takip edilen kredilendirme politikası bir çiftçiyi kooperatife girmeye zorlamaktadır aksi halde pahalı kredi bulacaktır. Sırf kredi imkanlarına kavuşmak için Kooperatife giren ortak Kooperatifi benimsememekte mecburiyet olarak kabul etmektedir.

b) Demokratik yönetim : Sermayenin tahakkümü önlemek için konulan ve bir şahıs bir oy espirisine dayanan bu ilke tam işlememektedir. Çünkü TKK, TSBK leri ve Pancar Kooperatiflerinde sermaye Devlete ait olduğu ciyetle yönetiminde mutlak Devlet kontrolü vardır. Ve ortaklar Kooperatiflerine bir Kamu Kuruluşu gözüyle bakmaktadır.

c) Sermayeye sınırlı faiz verilmesi, Bilhassa tüketim Kooperatifçiliği için ortağın Kooperatif ile alışverişini sürdürüp kârdan alacağı payı yükseltmek için düşünülmüş bu ilke Tarım Kooperatifçiliği için geçerli değildir. Üreticinin kullanacağı girdiler ve satacağı ürünü sınırlıdır. Dolayısıyla belli bir alış veriş hacmi

vardır. Kooperatifler yatırımlara yöneldikçe öz kaynak ihtiyacı ortaklarının katılma payları artmaktadır. Bu şartlarda ise ortak enaz katılma payını arzulamaktadır. Bilhassa paranın para kazandığı içinde bulunduğumuz devrede Kooperatiflerin sermaye birikimi ihtiyaçlarına cevap vermemektedir.

ç) Gelir Gider Farkının işlem oranında ortaklara dağıtımı : Risturn Yıl sonunda müsbet gelir gider farkı elde edilir ise ihtiyat fonuna, faizlere yatırımlara ve borçlara ayrılan kısımlardan arta kalanlar dağıtılmaktadır. Buda Kooperatiflerde iyi işleyen Muhasebe sistemleri ister.

d) Kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesi : Tarım kesiminin genel eğitim seviyesi göz önüne alınır. Ülkemizde kooperatif eğitimi yapabilecek kuruluşların kıtlığıda düşünülürse bu ilke tam karşılanmamaktadır.

e) Mahalli, Milli ve Milletler arası iş birliği : Bir çok Kooperatifler Merkez birliklerini dahi kuramamışlardır. Ülkemizde altı Bakanlık Kooperatif politikası yönlendirmekte 4. ayrı kanun kooperatifçiliği düzenlemekte ve 12. çeşit tarım kooperatifi olduğu düşünülürse bu ilkenin işlediği söylenemez.

Buraya kadar gözden geçirdiğimiz hususlar ışığında özetle şu sonuçları söyleyebiliriz.

1 — Ülkemizde kooperatifler, kooperatif ilkeleri doğrultusunda çalışmamaktadırlar. Kooperatif ortaklıklar bu ilkeler doğrultusunda karşılıklı dayanışma ile meselelerini çözmek için kurulmamış, Devletten gelecek nimetin üleşilmesi için toplanılmıştır.

2 — Diğer taraftan evrensel nitelikteki ilkelere toplumumuzun tam olarak uymasını beklemek ve zorlamakda doğru değildir. Bilhassa Köylümüzün yapısında olan hasletlere bu ilkeleri adapte etmek gerekmektedir.

3 — Toplumumuzun değerlerine uygun ihtiyaçlarına cevap veren bir düzenlemeye gidilmelidir.

Ülkemizde Kooperatifçiliğin Meselelerini kooperatiflere tesir eden çevre şartlarını değerlendirerek görebiliriz.

a — Toplumun yapısı : Köylümüz arasında yaygın bir söz vardır köylünün aklı gözündedir diye köylümüz gördüğüne inanmak ve inandığını tatbik etmek ister yakınlarda kurulmuş bir kooperatif ve bunun başarısı köylüyü kooperatif kurmaya gönül-

lendirirken görülen bir başarısızlıkta o müesseseden onu derhal uzaklaştırır. Kooperatif hareket ancak köyün ve köylünün içinde çıkabilecek dinamik ve yaratıcı önderlere bağlıdır. Bu potansiyelin harekete geçmesi içinde yaygın kooperatifçilik eğitimine ihtiyaç gösterir.

Kooperatifleşmeyi kalkınma aracı olarak benimsemiş devlet için ise oturup köy önderlerinin harekete geçmesini beklemek mümkün değildir. Hareketi yukarıdan başlatmak ister. Merkezi ve o'riteye bağlı bu hareket çeşitli bölge hareketlerini ayrı ayrı güzetemeyeceğinden uygulamada aksaklıklar doğar. Demonstrasyonlara dayalı ve çeşitli bölgelerin karakterlerine uyabilecek esnekliği sağlayan uygulamalar toplumun ilgisini çekecektir. Öte yandan mesela yüksek Enflasyonda kooperatif bir şirket gibi karını yükseltmek ister böyle oluncada ortakları ile ilişkileri zedelenir.

b — Kanuni ve siyasi gelişmeler. Kanunlarda yapılan değişiklikler veya yeni çıkartılan kanunlar kooperatifleri etkiler. Kanunlar toplumlardaki gelişmelere bağlı olarak yeniden düzenlenir veya ihtiyaca göre yeni kanunlar çıkarılır.

Bugün tarım kredi kooperatifleri kanunu buna bir örnektir. 498, 1470, 2486, 1581 Sayılı Kanunlarla bugünkü şeklini almıştır. Öte yandan 1163 SK'da Ticaret Kanunundaki kooperatiflerle ilgili hükümleri kaldırarak yeni bir şekle getirmiştir.

Ülkemizde Kooperatifçilik dört ayrı kanunun hükümlerine bağlıdır. Ayrıca mesela 1163 SK'da katılma payının alt ve üst sınırlarındaki miktarlar kooperatifler için gerekli sermayeyi temin edememektedir.

Yeni yeni kanunlarla kooperatifçiliği düzenleme politikaları ise kooperatifçiliğin tabandan ve ihtiyaçların kendiliğinden organizmesini önlemektedir.

Siyasi iktidarları tasarruflarında kooperatiflere kolaylıklar veya meseleler getirebilir, İktidarların kredi politikaları para politikaları kooperatiflerin zaman zaman bol ve ucuz krediye zaman zamanda kredi borlulukları çekmesine sebep olur. Tarım satış kooperatiflerinin çoğu zaman destekleme alımlarında kullanılmaları onları birer ofis durumuna sokmuştur.

C — Uygulanan ekonomik sistem :

Ülkemizde uygulanan ekonomik sistem karma ekonomidir. Bazı piyasalar tam rekabete açıktır. Bazı piyasalarda Devletin

tekeli vardır. Kooperatifler bu piyasalara uymak zorundadır. Tekel olan piyasalarda kooperatifler pazarlık gücü eksik, aracı kamu kuruluşları gibidir. Mesela Pancar kooperatiflerinin durumu böyledir. Rekabete açık piyasalarda da kooperatifler finansman güçlüklerinden ve kar maksimize eden kuruluşlar olmadıklarından zaman zaman fonksiyonlarını tam yapamazlar. Fındık, Pamuk gibi.

d — Teknoloji :

Teknolojik gelişmeler işletmelerin de gelişmelerini sağlarlar. Ancak pahalı ve büyük yatırımlar gereklidir. Kooperatifler böyle yatırımlara girseler finansmanını sağlayamazlar. Girmeseler bu seferde pazara uymakta güçlük çekerler.

Buraya kadar kooperatiflerle ortakları arasındaki meseleleri kooperatif ilkeleri ışığında, ülkede kooperatifçiliğin meselelerini de kooperatiflere tesir eden dış çevre açısından tesbite çalıştık.

Buna bakarak ana başlıklar altında ve özetle kooperatiflerin meselelerini sıralar isek kooperatifçiliğimizin bu günkü durumunda ortaya çıkarmış oluruz.

1 — Yönetim ile ilgili meseleler,

Köy kalkınma kooperatiflerinde yapılan bir araştırmada bu kooperatiflerin yöneticilerinin % 75 şinin okur yazar ve ilkokul mezunu oldukları anlaşılmıştır. Yönetim ve yönetici başarısının birinci amilidir. Kooperatiflerimizin pek çoğu bilgili ve becerikli, başarılı yöneticiler sahip değildir.

Bilhassa tarım kredi, tarım satış ve pancar kooperatiflerinde üst yönetim ile birim kooperatifler arasında bir organik bağ yoktur. Üst yönetim kendisini genel kurula sorumlu hissetmemektedir. Devlet güdümündeki bu tip kooperatiflerde üst yönetim kendini mevcut iktidara karşı sorumlu hissetmektedir. Bu durum 1 şahıs = 1 oy prensibine zıt olduğu gibi kooperatifi devlet kurumu görüntüsünden kurtaramamaktadır

2 — Mevzuat ile ilgili meseleler,

Ülkemizde kooperatifçilik geliştirmekte olan bir hareket olduğu cihetle bu hareketi düzenleyecek bir kanunun elbette olması gereklidir. Fakat bugün mer'iyette dört ayrı kanun vardır. Bu dört

ayrı kanunun varlığı kooperatif hareketi dağıtıp güçsüzleştirdiği gibi ayrı ayrı kooperatif tiplerin ve ayrı ayrı politikaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kooperatifler tesirli bir denetim altında da değildir.

Devlet tarafından kooperatiflere götürülen hizmetlerde ayrı ayrı Bakanlıklar ve bunların ayrı ayrı kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Hizmetler dağınık ve kopuktur.

3 — Eğitim ve araştırma ile ilgili meseleler,

Eğitim kooperatifçilik ilkelerinden'de birisidir. Diğer ilkelerin anlaşılması ve toplumumuza adepte edilmesi ortaklara kooperatifçilik eğitimi her düzeyde verilmesiyle mümkün olacaktır.

Ayrıca kooperatiflerin yönetimi ile ilgili hizmet için programlar çok az sayıda yapılmaktadır.

Kooperatifçiliğin meselelerine çözüm bulacak ilkerini toplumumuza adepte edecek ihtiyacımız olan kooperatif tipini ortaya çıkaracak araştırmalar yapılmaktadır.

4 — Finansman ile ilgili meseleler,

Tarım kesminin sermaye birikimin organize edilmiş olması kooperatiflerinde finansman sıkıntıları ile karşılaşması neticesini getirmektedir.

Ortaklar düşük sermaye payları yüklenmekte çoğunlukla bu paylarında tam ödemektedir. Kooperatiflerin özelliklerine göre finansman ihtiyaçlarını karşılayacak finans kuruluşları yoktur. Kooperatiflere kredi veren Ziraat Bankası bir kooperatif bankası değildir. Bir çok görevler yüklenmiştir. Kooperatiflerin kullandıkları krediler genellikle kısa vadeli ve yüksek faizlidir.

5 — Teşkilatlanma ile ilgili meseleler,

Kooperatifler arası dayanışma ve iş birliğini sağlayacak olan Birlikler, üst birlikler ve ülke çapında Merkez birliği kurulmamıştır.

5 — TARIM KOOPERATİFÇİLİĞİNİN GELECEĞİ

Tarım kooperatiflerinin bugünkü durumu ve karşı karşıya olduğu meseleler tarım kooperatifçiliğinin geleceği için bizi karamsar yapmamaktadır. Aksine şu anda tesbit edilen meselelere bulunacak ve esasında kolay olan çözümler tarım kooperatifçiliğini birden bire gelmek istediği yere sıçratabilecektir. Çünkü;

a) Türk Çiftçisi pazara göre üretim yapma alışkanlığını kazanmıştır.

b) Türk Çiftçisi kooperatifleşmeyi benimsemiştir. üçüncü sektöre ihtiyacı ortadadır.

c) Tarım ürünleri ihtiyaç potansiyeli gittikçe artmaktadır.

d) Açık Piyasa ekonomisinde Çiftçinin güçlü kuruluş'ara ihtiyacı vardır.

Bu potansiyeli kullanmak ve kooperatifçilikten beklenen gelişmeleri sağlayabilmek için tekliflerimiz şunlardır.

I — Kooperatifçilik ilkeleri toplumumuzun yapısına adepte edilerek kooperatif kavram uygulanabilir olmalıdır.

2 — Kooperatifçilik hareketinde Devletin desteği olmalı ancak bu destek kooperatifçiliği güdümüne almalıdır.

3 — Kooperatiflerin kuruluş ve işleyiş'eri birden fazla Kanun ile üzenlendiği için dağınıklığı önlemek kaynak israfı ve sür'üşme'lere mani olmak için Türkiyedeki bütün kooperatiflerin Kuruluş işleyişlerini düzenleyen bir kanun çıkarılmalıdır.

4 — Çıkarılacak kanun köyde koopera'ifçilik ortamı ve koopera'tif kurma isteğini yara'acak kooperatifçiliğin yayılmasını ve gelişmesini temin edecek kooperatiflerin işleyişlerini kolaylaştıracak şekilde olmalıdır.

5 — Kooperatif devlet ilişkilerinin düzenlenmesi ek bir resmi kuruluş'a verilmelidir.

6 — Ortaklık katılma payları sınırlandırılmamalı ortakların yüksek paylarla katılmaları özendirilerek temin edilmelidir.

7 — Kooperatiflerin Finansman ihtiyacını karşılayan bir kooperatifler bankası kurulmalıdır.

8 — Kurulacak bankanın Üst yönetimine, kooperatif üst birlikleri hakim olabilmelidir.

9 — Tarım Kredi tipi kooperatifler mevduat topluyabilmelidir.

10 — Kooperatiflerin başarısına amil yöneticilerin yetiştirilebilmesi için çeşitli seviyelerde yöneticilik eğitim'leri yapılmalıdır.

II — Kooperatiflerin yönetimlerini etkinliğe kavuşturmak için aktif bir denetim mekanizması geliştirilmelidir.

12 — Ortaklar genel kurullarına hakim olabilmeli başarısız yöneticileri değiştirebilmelidir.

13 — Kooperatifçiliği benimsetici, üretici bir eğitim yapılmalıdır.

14 — Kooperatiflerde her seviyede çalışmalar için hizmet içi eğitime önem verilmelidir.

15 — Kooperatiflerin işleyişlerindeki meseleleri çözümleyici uygulayabilecekleri projeleri tesbi edici kooperatifçiliği sosyo ekonomik yapımıza uydurucu araştırmalar yapılmalıdır.

16 — Kooperatifler tabanda az sayıda çok amaçlı ve çok ortaklı kurulabilmelidir.

17 — Kooperatifler, Birliklerini ve üst birliklerini kurup geliştirerek kaynak israfını önleyici bilgi ve becerilerini aktarıcı işbirliğini ve güç birliğini sağlamalıdır.

KOOPERATİFÇİLİK DERGİSİNDE YAYIMLANACAK YAZILARDA ARANAN ÖZELLİKLER

Md : 1. Türk Kooperatifçilik Kurumu üç ayda bir ekonomi ve kooperatifçilik konularında bir araştırma ve inceleme dergisi yayımlar.

Md : 2. Bu dergiye gönderilecek yazılar ortalama 15 daktilo sahifesini geçemez. Daha uzun yazılar yayınlanmaz. Eserler Yayın Komisyonuna iki nüsha olarak gönderilir. Metinler daktilo ile 21x30 cm'lik standard daktilo kâğıtlarına ve sahifenin bir yüzüne iki satır aralıkla yazılmalı, sahifenin solunda, başında ve sonunda üç cm. sağ kenarında da 1 cm. boşluk bırakılmalıdır. Bir daktilo sayfasında 30 satırdan fazla bulunmamalıdır.

Md : 3. Dergiye gönderilen yazılar yayınlanmazsa sahibine iade edilir.

Md : 4. Gönderilen yazılarda yazarın unvanı ve adresi adının sonuna konulacak bir işaretle birinci sahifenin altına dip notu olarak bildirilmelidir.

Md : 5. Tercüme yazılarda, yazının alındığı kaynak ve yazarının adı açık bir şekilde belirtilmelidir.

Md : 6. Gönderilecek yazıların özeti her üç dilden birinde de (İngilizce, Almanca, Fransızca) mutlaka verilmelidir. Yabancı dilde özet gönderilmediği takdirde tercüme ücreti telif ücretinden düşülerek ödeme yapılır.

Md : 7. Araştırma ve İnceleme dalındaki yazılar aşağıdaki dispozisyonu uygun şekilde hazırlanır.

**ÖZET, GİRİŞ, MATERYAL VE METOD, ARAŞTIRMA
SONUÇLARI VE TARTIŞMA, TEŞEKKÜR, SUMMARY veya
ZUSAMMENFASSUNG veya RESUME, LİTERATÜR.**

Md : 8. Yayınlanan yazıların itibari sahifesi (200 kelime) için teliflede 275,— TL., tercümelerde 200,— TL. ücret ödenir.

dünya'nın en büyük
500
bankası arasında
bulunmak bizim değil
sizlerin eseridir.

T.C. ZİRAAT BANKASI

Ustanın Çırağına Öğüdü

Delta Reklamcılık

"İş sahibi olmak için işi bilmek yetmez.
Gerçekten de öyle. Hem kendinize, hem de yurt kal-
kınaşına birseyler katmak için, iş yapacak krediye ihtiya-
cınız vardır. Küçük Esnaf ve Sanatkarı Kredi Vererek Besle-
yen ve destekleyen bir banka biliyor usta. Onun için şöy-
le getiriyor sözünün gerisini

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**

ile işbirliği Yap

Türkiye Emlak Kredi Bankası
bugüne kadar 350.000 yurtdaşımızı
ev sahibi yaptı.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

"size avantaj sağlar"

GERÇEK GARANTI

her zaman

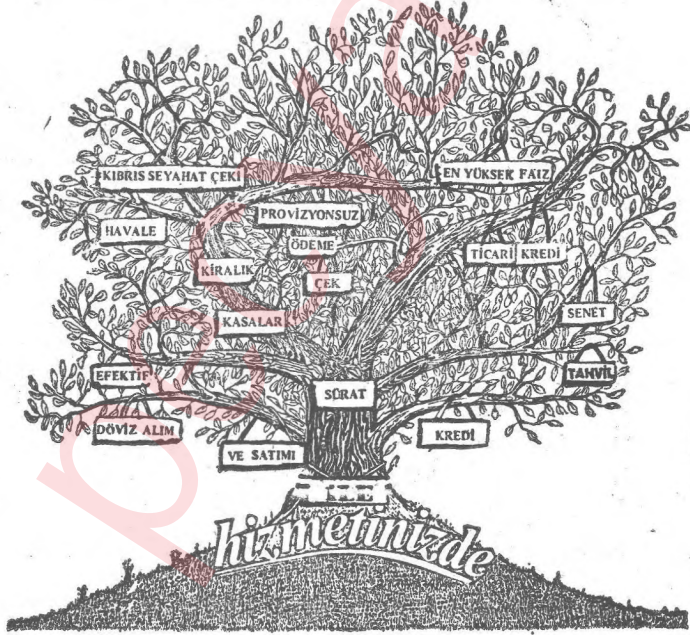
her yerde

BASAK SİGORTA

ÜSTÜN HİZMET

HARBIYE/İSTANBUL Tel : 48 42 00

TÖBANK

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association

Nurettin HAZAR

Editorial Board

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ

Kâzım SEÇER - Aydın İMAMOĞLU - Nail TAN - İrfan Ünver NASRATTINOĞLU

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Nurettin HAZAR	: President
Niyazi YÜKSEL	: Vice President
Kâzım SEÇER	: Treasurer
Bülent AKBAŞ	: Member
Cevdet ALAGÖZ	: »
Hikmet BİÇENTÜRK	: »
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ	: »
Dr. Şenol ERDOĞAN	: »
Mehmet GÖNEN	: »
Aydın İMAMOĞLU	: »
Ayhan İNAL	: »
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	: »
Akın ŞEHİRLİOĞLU	: »
Nail TAN	: »
Özdemir ÜNSAL	: »

BOARD OR AUDITORS

Sezai YÖRÜK	: President
Turan TEKELİ	: Member
Ömer Nafi GÜVENLİ	: »

